

Fig. 1. Ydre set fra sydøst. Foto Hugo Johannsen 2011. – *Äußeres aus Südosten.*

MÅBJERG KIRKE

HJERM HERRED

En samlet omtale af Hjerm Herreds kirker fremgår tidligst af en bekendtgørelse fra Ribebispen 1274. Heri bekræftes, at fru Lucie som sjælegave havde bortskødet sin gård i Vinderup (Ginding Hrd.) til gengæld for, at der blev ydet vin og oblater til kirkerne både i Hjerm og Ginding herreder; af disse fremhævedes Stubber Nonnekloster særligt. Som en del af modydelsen skulle der desuden holdes årtider for hende selv og ugemesser for afdøde troende.¹ Selve kirken («mobiergh») er tidligst nævnt o. 1350 i Ribe Oldemoder med en taksering på 4 skilling solv, svarende til gennemsnittet

blandt herredets kirker.² 1496 omtaler et sognevidne, at to kirkeagre havde ligget til kirkegården i 50 år.³

1720 blev kirken på auktion og uden kaldsret solgt til sognepræst Jens Henriksen Jermiin i Hjerm og Gimsing, der tillige var ejer af Avsumgård i Vejrum Sogn.⁴ Herefter havde kirken ejerfællesskab med denne hovedgård og indgik dermed i det i 1777 af provst Thomas Just Jermiin oprettede stamhus Avsumgård, som kirken hørte under, indtil den i 1912 overgik til *selveje*.⁵ Om tilhørsforholdet til Jermiinfamilien, jf. altertavle, alterkalk og alterskranke.

Sognet stod siden middelalderen i et *anneksforhold* til kirken i Holstebro (s. 162, jf. også s. 1840 (Borbjerg)), idet Holstebro i hvert fald efter reformationen havde status som hovedsogn.⁶ Bortset fra et kortvarigt intermezzo i årene 1807-18,⁷ da Måbjerg var annekteret til Mejrup, udgjorde de to sogne ét pastorat frem til 1974, da Måbjerg blev selvstændigt.⁸ I tidsrummet 1980-2010 var Ellebæk Kirke anneks til Måbjerg (s. 1935).

Arkeologiske fund. Tæt op ad kirken blev ved en arkæologisk undersøgelse 1987 fundet ganske få anlægspor samt enkelte genstande.⁹

Sagn. På trods af den specifikke betydning af stednavnets første led som refererende til en slette eller eng ('mó')¹⁰ er kirken i den folkelige sagndannelse ligesom Møborg og Mejrup (s. 932, 1774) blevet associeret

med en særlig overlevering, ifølge hvilken disse skulle være bygget af tre møer eller jomfruer. Kvinderne, der også var søstre, var tilsvarende ifølge traditionen begravet på de respektive kirkegårde, enten i en fællesgrav eller hver for sig.¹¹ Ud for kirkens syddør fandtes 1879 en mindre gravhøj, hvorpå var en mængde kampesten. Blandt disse var en kvader, hvori var udhugget fire skålformede fordybninger.¹² Relieffet af den liggende figur på kirkens nordmur (s. 1733) har givet anledning til flere sagn. Bl.a. hævdedes den at forestille en trolld, der skulle forhindre problemer med kirkens fundering, ligesom den identificeredes med 'kong Lauring'.¹³ Endelig tolkedes den som gengivelse af et lille barn, afbildet af kirkens bygmester som en humoristisk henlydning til det ovennævnte jomfrusagn.

Fig. 2. Luftfotografi af kirken set fra nord. Foto Lis Helles Olesen og Esben Schlosser Mauritsen 2013. – *Luftfotografie der Kirche aus Norden.*

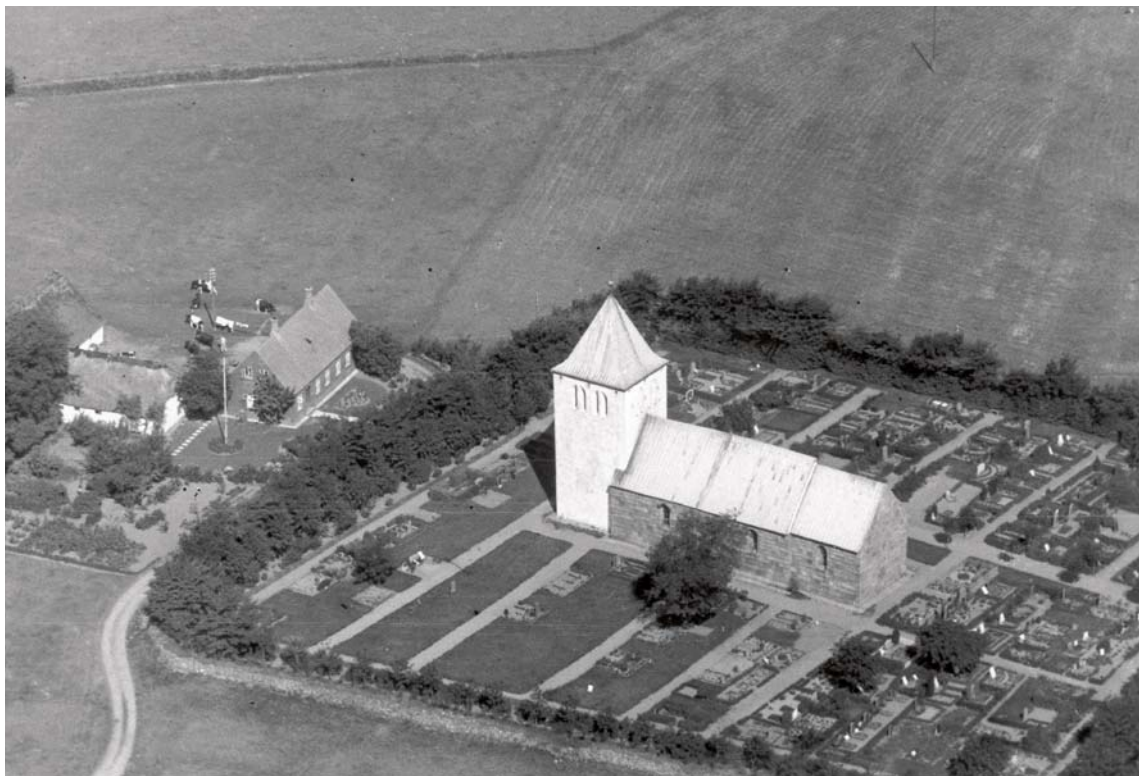

Fig. 3. Luftfoto af kirken set fra sydøst. Foto Sylvest Jensen 1947. KglBibl. – *Luftfotografie der Kirche aus Südosten.*

Kirken ligger på en lav højtning vest for hovedvejen til Struer, godt tre km nord for Holstebros centrum. Kun kirkens allernærmeste omgivelser er

holdt fri af de industri- og boligkvarterer, der siden 1970'erne har været en del af købstadens ekspansion; således er der nu kun åbent land mod nord.

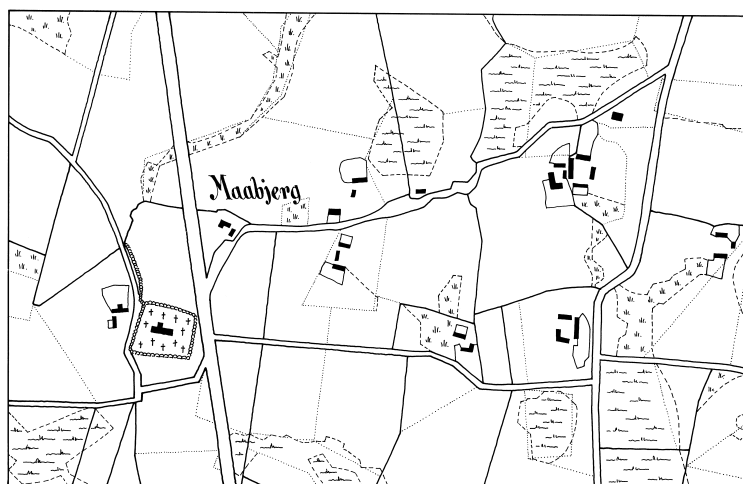

Fig. 4. Matrikelkort 1:10.000. Målt 1799 af C. M. Winther, kopieret 1867 af E. Jacobsen. Tegnet af Merete Rude 2012. – *Katasterkarte.*

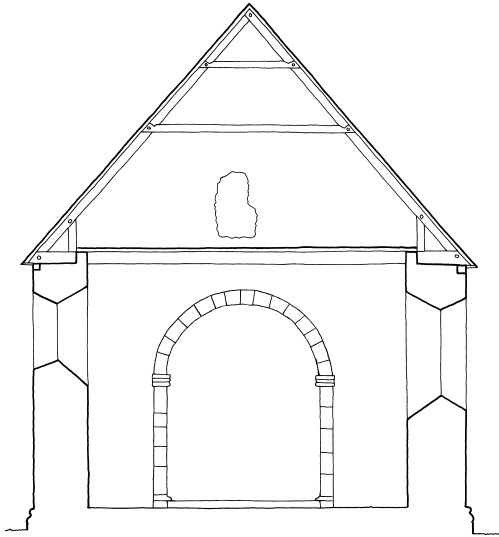

Fig. 5. Tværnsnit gennem skibet set mod øst. 1:150. Målt af Holger Sørensen 1935 (jf. fig. 10a-e), tegnet af Anders C. Christensen 2013. – *Querschnitt durch das Schiff aus Osten.*

Kirkegårdens hegn og indgange. Kirkegården har formentlig bevaret de gamle grænser mod nord, øst og vest, men er 1992-93 udvidet mod syd, hvorved arealet fordobledes. Som adskillelse mellem den nye og gamle sektion er bibeholdt det oprindelige, stensatte syddige, der ved denne lejlighed omsattes. Indhegningen består i nord af brede, ensidige jorddiger med stensatte fronter. På digernes inderside er plantet træsorter i den ældste del, mens de nye diger, der står med stensatte

bagsider, dækkes af vedbend. Mod vest er inden for diget et læhegn, der suppleres af en bøgehæk.

Ældst af kirkegårdens fire indgange er de to køreporte i den nordlige del, hhv. mod øst og vest. De murede og hvidkalkede piller står på en høj sokkel og er afdækket med sadeltage af tegl over let udkragende gesims. De er muligvis opsat i 1810, hvor 'de manglende stetter meldtes at være under istandsættelse'.¹⁴ Den nordlige pille i øst flyttedes 1905 to alen mod nord, så en dobbelt tremmelåge kunne anbringes.¹⁵ Åbningerne lukkes nu af dobbeltlåger af galvaniseret jern. Fodgængerlågerne mod syd og vest i den sydlige sektion er opsat i takt med kirkegårdsudvidelsen og består af galvaniserede jernstolper med tilhørende tremmelåger.

†*Hegn.* Et 'ganske ødelagt' dige er nævnt 1704,¹⁶ og ved midten af århundredet var kirkegården hegnet med et »Dige af Kampesteen«.†*Indgange.* Indgangene eller stetterne i nord er tidligst omtalt 1698 og 1703, hvor de blev repareret med anvendelse af 'firkantet egetræ', og hvor der anvendtes 20 skålpund jern til †*drejekors*.¹⁶ 1708 omtaltes portene som 'meget slette', og først 1718 blev de renoveret.¹⁶ 1774 ønskedes drejekorsene dog udskiftet med låger, idet de ikke kunne holde 'svin og andre kreaturer' ude af kirkegården; ønsket blev dog først efterkommet o. 1791.¹⁸ Dobbeltlågerne var 1862 udført af jern og træ.¹⁵

Bygninger på og ved kirkegården. I kirkegårdens nordvesthjørne opførtes 1951 et *kapel* af røde tegl-

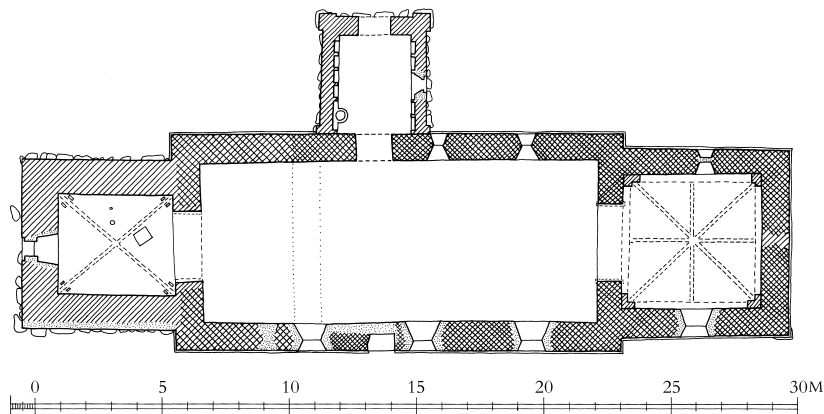

Fig. 6. Plan. 1:300. Målt af Poul Hansen og Ib Lydholm 1967, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2013. – *Plan.*

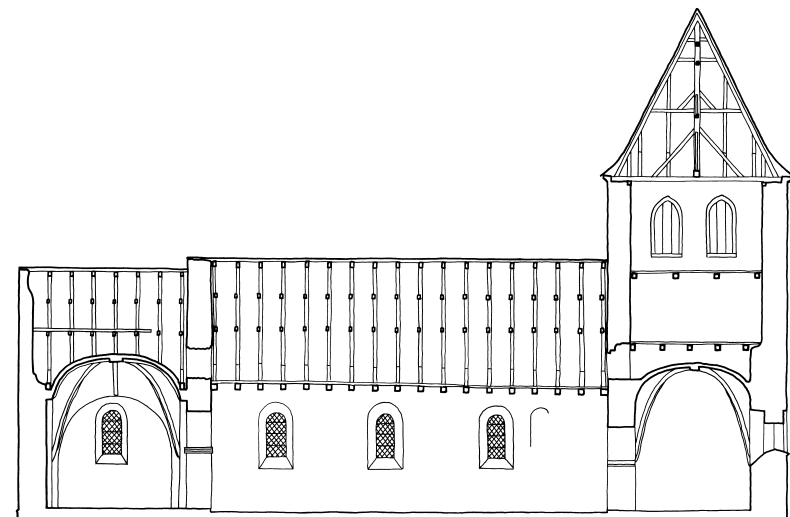

Fig. 7. Længdesnit set mod syd. 1:300. Målt af Poul Hansen og Ib Lydholm 1967, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2013. – *Schnitt gegen Süden.*

sten med toiletfaciliteter af murermester Kjeldal.¹⁸ En *graverbygning* ligeledes i røde tegl, der siden er udbygget mod nord, opførtes 1993 vest for kirkegården i forbindelse med anlæggelsen af en ny parkeringsplads. Vest for kirkegården blev 2003 bygget en ny *præstebolig* i røde teglsten med tilhørende mindre *kontorbygning* og *værkstedbygning*, og året efter anlagdes endnu en parkeringsplads nord for kirken, mens en mindre plads øst for kirken blev renoveret (Søren Andersen Arkitekter, Holstebro). Op til det østre dige lå sognets *†fattighus*, hvori en enkemand og en enke havde bopæl 1875.¹⁹

BYGNING

Den romanske granitkvaderbygning består af kor og skib, der muligvis har erstattet en ældre *†trækirke*, hvilket antydes af sammenbygningen mellem de to afsnit. Endnu i ældre middelalder er tilføjet en ca. 5 m lang kvadersat vestforlængelse. Før tårnets opførelse o. 1500 er den vestre taggavl ombygget, og i samme periode er korhvelvet og våbenhuset på skibets nordside opført. Kirken er orienteret omtrent solret.

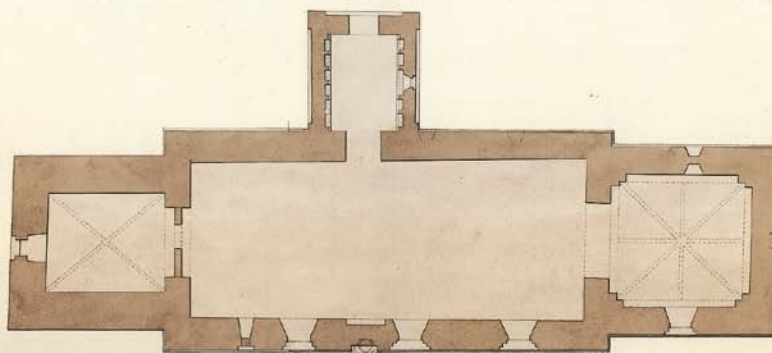
Kirkens oprindelige længde kendes ikke med sikkerhed, idet hjørnekvadrene mod vest er forsvundet som følge af skibets udvidelse. Antages hjørnekvadrene at have været ca. 0,5 m lange (jf. fig. 8), ville skibets oprindelige længde i det ydre

have været dobbelt så lang som det kvadratiske kor (inkl. triumfmur), hvilket har givet anlægget en samlet længde på ca. 20 m – en forholdsvis beskedent størrelse.

Bygningen er opført af veltilhuggede granitkvadre, der rejser sig over en profileret sokkel. Denne, der mod sædvane ikke suppleres af en skråkant,²⁰ afveksler i udførelse, idet korets består af en forenklet attisk profil, mens soklen under skibet har en mere udarbejdet attisk profilering (fig. 13, 46, s. 1727 fig. 12-13).²¹ Skiftet i sokkeludformningen er betinget af et byggestop, der ligger mellem de to bygningsafsnit med koret som det ældste; således støder skibets sokkel op til korets på sydsiden, mens en enkelt af korets sokkelsten på nordsiden er ført videre på skibets østgavl. Det homogene murværk med lige gennemløbende skifter har kun overfalsninger omkring de oprindelige vinduer og rejser sig 12 skifter over soklen på begge bygningsafsnit, der dermed er jævnhøje. På korets nordside, i tredje skifte over soklen, ses en *billedkvader* (fig. 11-12) i højrelief forestillende en liggende, formentlig kronet person iklædt kjortel, jf. s. 1730. Figuren måler 100×32 cm.²²

Mens skibets bagmure er af rå kamp, ses triumfmurens vestside at indeholde adskillige råttildannede kvadre, hvis tilstedeværelse understreger byggestoppet mellem kor og skib, idet triumfmur-

Маяберг-Кирке.
Opmaalt 1890.

L. H. H. H.
1890.

Fig. 9. Ydre set fra nordøst. Foto Anders C. Christensen 2012. – *Äußeres aus Nordosten.*

rens vestside oprindelig således var facade; som en konsekvens heraf må det overvejes, om koret var tilsluttet en ældre *†trækirke*(?) jf. forholdene i Møborg (s. 935) og Vorgod (Bølling Hrd.).²³

Døre og vinduer. Kirkens oprindelige døre er i lighed med flertallet af egnens romanske døre opbygget af hjørnehugne kvadre, dækket af en rektantet monolitoverligger, som det er tilfældet i f.eks. Fabjerg (s. 1093), Mejrup (s. 1779), Handbjerg og Navr. Norddøren, der endnu er i brug, står med hvidtede vanger og er formentlig udvidet. Syddøren (fig. 16), hvorigennem der nu er adgang til kirkens fyrkælder, bryder profilsoklen og var tidligere blændet. Således var åbningen 1879 lukket med kvadre, der i det nedre var suppleret med en rundbuet monolitoverligger samt et *vievandskar*. Sidstnævnte er siden indmuret i våbenhusets vest-

mur (jf. s. 1756 og fig. 21).¹² Vinduesoverliggeren og vievandskarret er muligvis identiske med de 'huggede sten' fra kirkegårdsdiget, der 1703 blev 'eftermuret' under den søndre dør.¹⁶ I det indre stod åbningen blændet indtil varmeanlæggets installing 1926 (jf. fig. 8 og s. 1746).

På kirken ses endnu fire oprindelige, rundbuede og smigede vinduer, der sidder på korets øst- og nordside samt to på skibets nordside. Overliggeren på korets østvindue, der er blændet i murflugten, er tilsyneladende sammensat af to sten, men er delvist dækket af cementmørtel. Korets nordvindue med monolitoverligger, der er blændet i lysningen med sten i normalformat, hviler på en sammensat sålbænksten og måler udvendigt 152×70 cm, mod det indres 194×75 cm. Skibets vinduer, hvis overliggere og sålbænksten alle er sammensatte, stod en tid blændede, og blev ved genåbningen muligvis udvidet lidt mod kirkerummet (jf. fig. 15). De måler i det ydre 155 cm i højden, mens det østlige vindue er 70 cm bredt, det vestre 68 cm.

Fig. 8. Plan og facade. 1:300. Målt og tegnet af Emanuel Fleischer 1890. – *Plan und Fassade.*

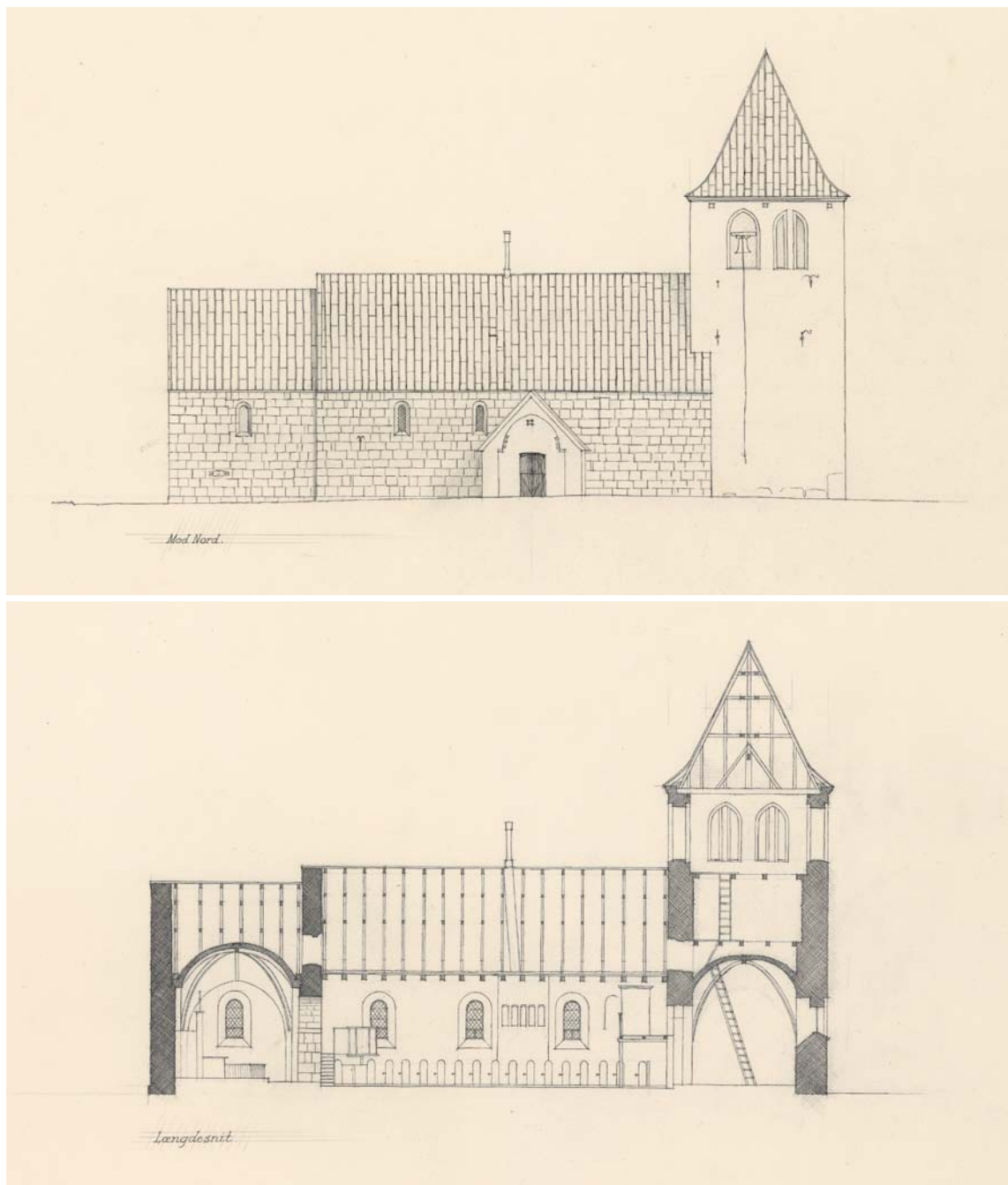

Fig. 10a-b. Nordfacade og længdesnit. 1:300. Målt og tegnet af Holger Sørensen 1935. Danmarks Kunstbibliotek. – Nordfassade und Plan.

I det *indre*, hvor skibet står med fladt loft, mens koret har senere indføjjet hvælv (jf. ndf.), er de hvidtede bagmure af rå kamp. Murene dækkes af et tykt pudslag, hvoraf der kan iagttages re-

ster på loftet over koret. I triumfmurens sydlige del ses dog enkelte, rå tildannede kvadre jf. taggavlen herover (jf. ndf.). Korbuen af veltilhugne kvadre hviler på en sokkel med svagt hulet skrå-

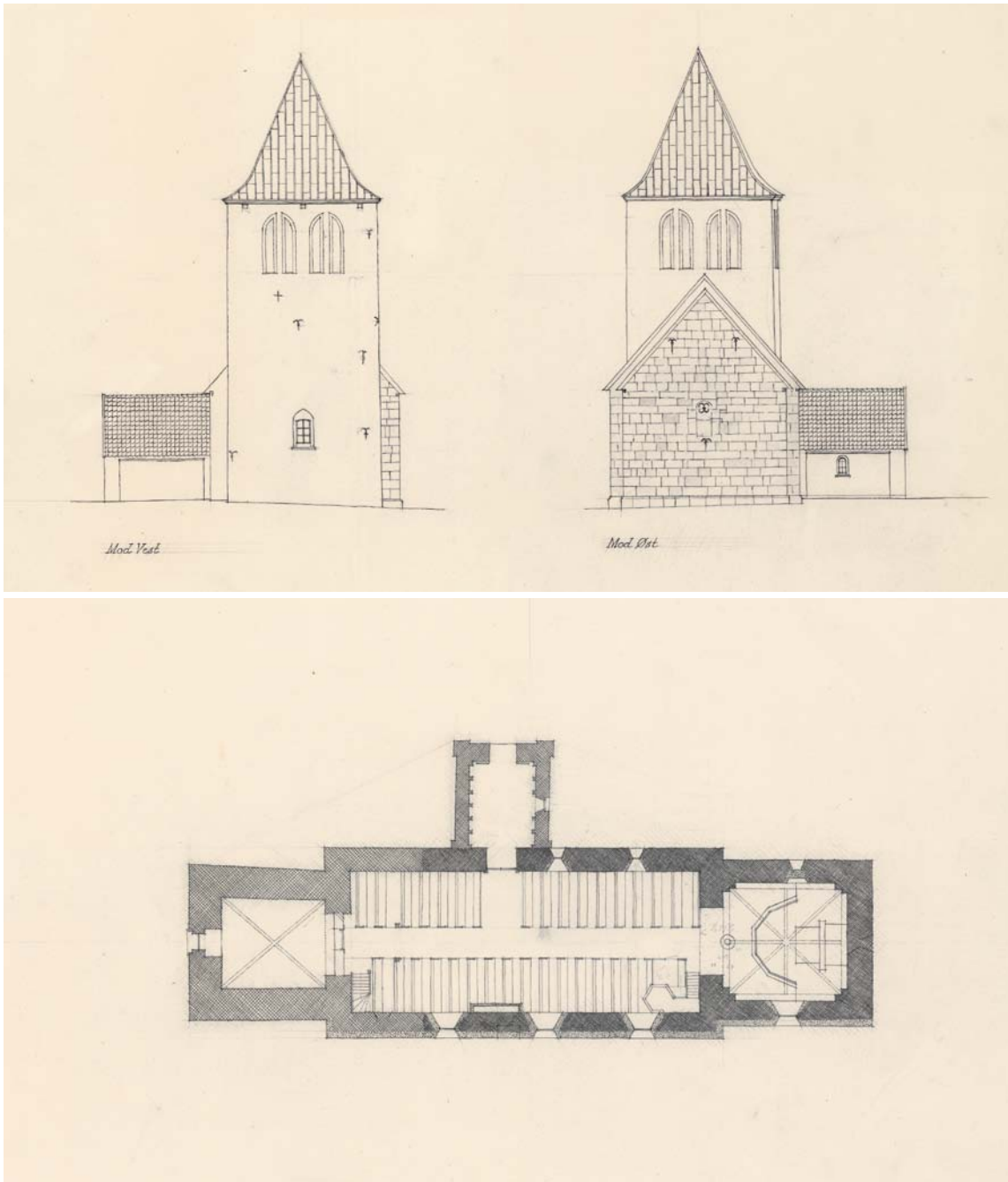

Fig. 10c-e. Øst- og vestfacader samt plan. 1:300. Målt og tegnet af Holger Sørensen 1935. Danmarks Kunstbibliotek. – *Fassaden und Plan.*

kant, hvorover kragbåndene i vederlagshøjde er profilerede, om end kun mod åbningen (fig. 39, s. 1726 fig. 1). Udformningen varierer, idet det øvre, retkantede led over en vulst suppleres med en

rille, dog kun i syd. Det bemærkes, at kragstenen i nordre vange er forskudt opefter, hvorfor buen muligvis er omsat. Koret er i forhold til skibet hævet med et granittrin.

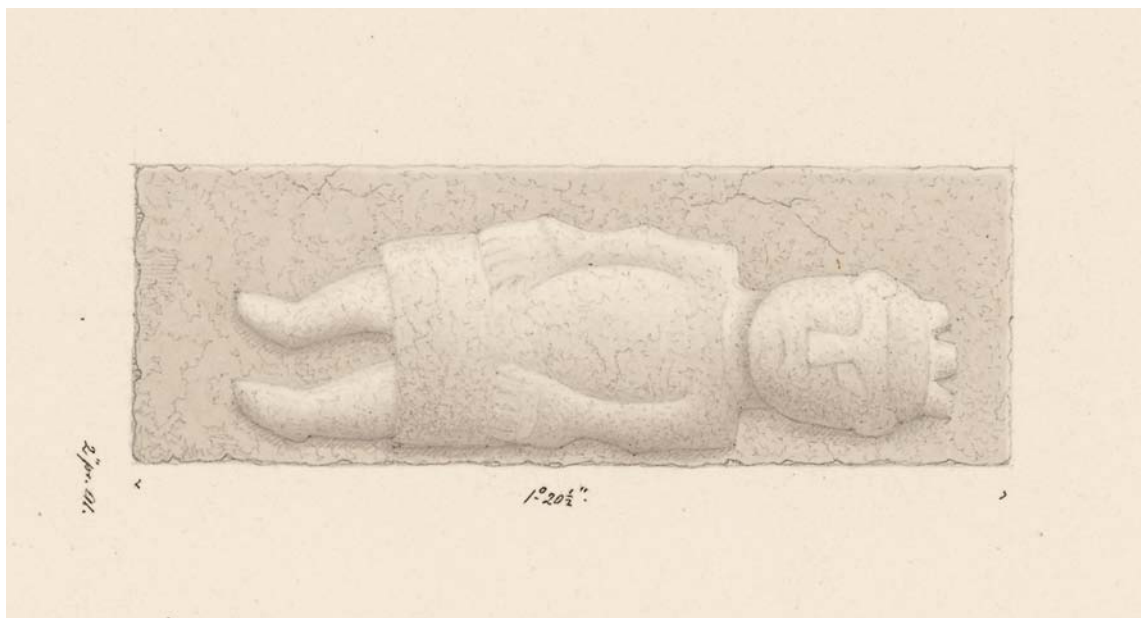

Fig. 11. Billedkvader på korets nordside (s. 1733). Tegnet af J. B. Löffler 1879. – *Bildquader an der Nordseite des Chores.*

Taggavle. Korets østre gavltrekan er omsat i nyere tid. Murværket er udvendig af granitkvadre, indvendig af tegl i krydsforbandt; omtrent midt på er gavlens inderside trukket en halv sten tilbage.²⁴ Triumfgavlen er af groft tilhuggede kvadre, adskillige med dybe kløvehuller. Forarbejdningen står i kontrast til frontmurenes fint tildannede sten, men har dog muliggjort en oplægning i nogenlunde vandrette skifter. De brede fuger er spækket med hånd- og hovedstore marksten i en lys, gråhvid kalkmørtel med indslag af småsten og kalkstumper, idet indholdet svarer til murkernerne. Mod korets loft er brugt store, utildannede marksten. Ved skibets tilføjelse er trekanten forhøjet med rå kamp i en grå kalkmørtel med stort indhold af småsten, og sandsynligvis er på samme tid brudt en irregulær forbindelse mellem kor og skib (115×70 cm).

Vestforlængelse. Endnu i romansk tid blev tilføjet en ca. 5 m lang kvadersat forlængelse mod vest. Udbygningen af veltilhugne kvadre lader sig klartest erkende ved forlængelsens sokkel, der modsat det oprindelige parti blot er udformet med skråkant (s. 1727 fig. 14).²⁵ Denne er på flankemurene forholdsvis dyb og udført med en

lav hældning, idet den er tilpasset størrelsen på skibets attiske profil; på vestmuren er skråkanten smallere med en stejlere hældning. Uregelmæssigheder på murværket vest for våbenhuset afslører vanskeligheder ved sammenføjnngen af de to afsnit og understreger desuden, at nordsiden i tidens løb er knap så omsat som sydsiden (fig. 17). Forlængelsen fik formentlig fra starten et smiget og rundbuet vindue på sydsiden, der nu kun erkendes som konturer under bagmurens pudslag. Åbningen blev senere ommuret med tegl i det ydre, hvorved formen blev fladbuet med fals (jf. fig. 8). Forlængelsens gavltrekan var mod loftet af rå kamp, men erkendes nu kun i det allernederste som følge af en senmiddelalderlig ombygning af gavlen (jf. ndf.). Fronten var muligvis beklædt med kvadre jf. en genanvendt, skråt affaset gavlkvader i tårnets nordre bagmur.

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. I senmiddelalderen blev kirkens vestgavl fornyet i teglsten i munkestensformat.²⁶ Den en meter tykke gavltrekan er opført med en halvstensskal af hovedsagelig hårdtbrændte, mørkerøde tegl i munkeforbandt med skråt skårne fuger, mens kernen består af mindre marksten og teglbrok-

Fig. 12. Billedkvader på korets nordside (s. 1733). Foto Anders C. Christensen 2013. – *Bildquader an der Nordseite des Chores.*

ker støbt i en grå kalkmørtel. En fladbuet og fem skifter høj åbning med nu afhugget fals mod loftet blev indsat i den nedre del, mens en korsformet glug, hvorunder et savskifte, pryder toppen af trekanten (fig. 18). Den fladbuede åbning, der oprindeligt blot var ca. en sten bred, er udvidet i nyere tid og fungerer nu som adgang til tårnets øvre del (fig. 19).

Fig. 13. Sokkel på skibets nordøsthjørne (s. 1733). Foto Hugo Johannsen 2011. – *Sockel in der Nordostecke des Schiffes.*

Tårn. Efter vestgavlens ombygning opførtes i vest et tårn, hvis østre mur hviler på skibets ombyggede gavl. Den hvidkalkede og omtrent kvadratiske tilbygning, der hviler på et fremspringende fundament af rå kamp, dog uden en egentlig sokkel, er hovedsagelig teglsat. Dog er kvadre genbrugt på hjørnerne og i et par irregulære skifter i det nedre. Mod syd og vest er murværket stærkt ombygget i nyere tid, hvor også en binding til klokkerebet monteredes på nordsiden; endvidere ses på alle murene umiddelbart under gesimsen tre blændede bomhuller fra et *hængestillads*.

Det hvælvede tårnrum med bagmure af murenkenen åbner sig mod skibet via en spidsbuet arkade, hvis vederlag markeres af retkantede kragbånd med affaset underside. Krydshvælvet, der med forlæg i væggene er opført samtidig med tårnet, har halvtstens brede ribber, der i sviklerne flankeres af *spygatter*. I den nordre kappe er to cirkulære *klokkerebshuller*, det nordre mindst og formentlig ældst, det andet foret med træ. Den oprindelige, nu sløjfede adgang til tårnets øvre stovværk sidder i den østre kappe i form af en rektangulær åbning, der er lukket med en lem. Hvælvet er på oversiden forstærket med helstens

Fig. 14-15. 14. Korets nordvindue (s. 1735). Foto Anders C. Christensen 2013. 15. Vindue i skibets nordside, øst (s. 1735). Foto Hugo Johannsen 2011. – 14. *Nordfenster des Chores*. 15. *Nordfenster des Schiffes, Osten*.

brede, lette overribber. Rummet belyses fra vest gennem et fladbuget vindue, der i det ydre sidder i et spidsbuget spejl, indvendigt smiget.

Adgangen til tårnet sker gennem den udvidede åbning i skibets vestgavl, der nås via en lem vestligst i skibets loft. Mellemstokværkets bjælkelag af fyr hviler på et helstens tilbagespring i bagmurene og er nu kun dækket af etageadskillelse i den søndre del, der nås via en trætrappe. Rummet krydses af en kraftig, diagonalt stillet ankerbjælke, der forbinder tårnets sydvest- og nordøsthjørner. Kun i øst og nord er bagmurene bevarede, idet murene i syd og vest er ommuret i nyere tid, i syd helt i små sten. Tårnets bagmur i øst består af tegl i munkestensformat og er ved en lodfuge tydeligt adskilt fra skibets vestgavl (fig. 18). Bagmuren i nord er derimod irregulært opmuret og indeholder flere genanvendte kvadre samt kompenserende, ufuldstændige skifter af kantstillede sten

foruden smalle, kun få cm høje skifter. †Vinduer i tårnets søndre og vestre side er nævnt 1701.¹⁶

Klokkestokværket, der nås via en trappestige langs østmuren, har mod alle verdenshjørner dobbelte, spidsbuede glamhuller, der er falsat til begge sider. Åbningerne står med indbyrdes afstand på tre sten og er i lighed med glamhuller på flere af egnens kirker delt af en i dette tilfælde to sten bred midterpille (f.eks. Mejrup (s. 1783) og Navr). I forbindelse med nyophængning af kirkens gamle klokke (jf. s. 1767) nedtoges pillen i nordmurens østre glamhul. Stokværkets bjælkelag af fyr, der ligeledes hviler på en helstens tilbagetrækning i bagmurene, blev fornyet i forbindelse med installeringen af klokke nr. 2 1987 (jf. s. 1767). Det indvendige murværk i tårnets klokkestokværk er senest udbedret 2007.²⁷

Våbenhus. En nøjagtig datering af det teglsatte våbenhus på skibets nordside er vanskelig, men

skal som tårnet formentlig henlægges til tiden o. 1500. Den hvidkalkede tilbygnings særlige kendetegn i det ydre, gavlens egnstypiske blændingsfelt, er her spidsbuet og indrammer den fladbuede dør (fig. 20, 47); lignende blændinger ses f.eks. i Nørre Nisum (s. 644), Bøvling (s. 826), Dybe (s. 1541) og Asp samt Ulfborg (Ulfborg Hrd.). Buen er mod døren i det nedre ledsaget af tre kopstillede sten i hver side over vederlaget, der består af en affaset og en rundet sten. En kvadratisk glug er indsat øverst i feltet, og mellem denne og døren anes en blændet, fladbuet åbning. Tilbygningens hjørnelisener er på flankemurene forbundet via en falsgesims. I det indre er rummet i hver side udstyret med seks nicher, der har bund omtrent tre skifter over gulvhøjde, og som

Fig. 16. Skibets syddør (s. 1735). Foto Anders C. Christensen 2013. – *Südtür des Schiffes*.

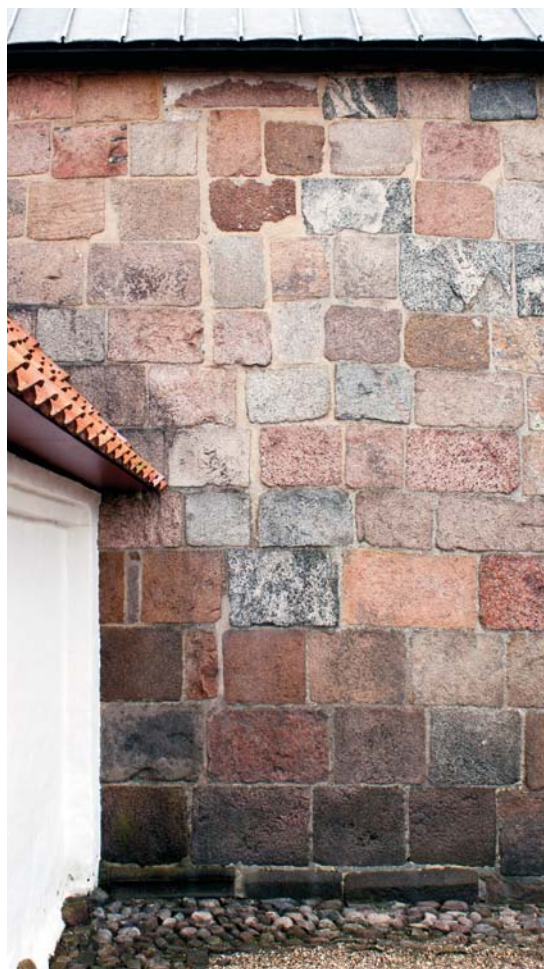

Fig. 17. Lodfuge mellem skibet og vestforlængelsen (s. 1738). Foto Hugo Johannsen 2011. – *Senkrechte Fuge zwischen dem Schiff und der Westverlängerung*.

indbyrdes er adskilt af en halv sten (fig. 21). Den nedre del springer en halv sten frem for den øvre afslutning, der er indsnævret til omtrent helstens bredde. Et romansk *vievandskar* (s. 1756) er nu indmuret i vestmuren, hvor det skærer de sydligste nicher. Rummet belyses gennem østmuren af et rundbuet og udvendigt falset vindue, hvis smig skærer nicherne, og som formentlig er identisk med det vindue, der nævnes indsat 1703 (jf. ndf). Ligesom gavlblændingen er også nicherne typiske for egnens våbenhuse, idet paralleller ses i en række af herredets kirker (Asp, Navr, Gimsing, Vejrum), foruden i Råsted og Vinding (Ulfborg Hrd.).²⁸

Fig. 18. Skibets vestre gavltrekanet set fra vest (s. 1738). Foto Mogens Vedsø 2013. – *Das westliche Giebeldreieck des Chores aus Westen.*

Hvælv. Korets ottedelte hvælv med retkantede halvstensribber er opført i samme tidsrum som kirkens to tilbygninger. Kapperne hviler på spidsbuede, helstens gjordbuer, der understøttes af enkeltfalsede piller, idet ribberne udspringer fra et affaset led i vederlagshøjde. Pillen i nordøst understøttes af en kraftig kampesten, mens den nordvestre pille er trukket en smule mod nord – muligvis for at holde skjoldbuen fri af korbuen. Hvælvet er forstærket med lette, helstens overribber.²⁹

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. Kendskabet til kirkens vedligeholdelse kendes med lakuner siden 1683, hvorfra de ældste bevarede regnskaber stammer. De tidligste poster omhandler hovedsagelig udbedringer af tårnmurene samt reparationer af kirkens tagværker og tagbeklædning. 1690 udførte Hans Nielsen således omfattende reparationer af 'tømmerværk' og blytage over skibet og tårnet, mens Niels Hanssøn supplerede med ditto arbejder på kor og skib 1695.¹⁶ Udbedringerne af kirkens

tage syntes at være forarbejdet til en etapevis istandsættelse, påbegyndt 1699 under ledelse af Mickel Murmester.¹⁶ Ved denne udbedredes tårnets syd- og vestmure, ankre indsattes, kirken blev nykalket og et vindue indsat 'ved prædike-stolen'.³⁰ Uheldet var dog ude allerede året efter med et lynnedslag i tårnets sadeltag,³¹ hvorefter nye murremme, hanebjælker og spær indsattes 1701.¹⁶ Tømmeret blev hentet '8 mil fra Salting Skov', og ved samme lejlighed oplagde blytækker og muremester Christen Jensen, 'bo(e)nde ved Madum Kirke' hhv. ½ skippund og 4 lispund bly over tårn og kirke.³² Til arbejderne, der også inkluderede reparationer af tårnets vinduer i syd og vest, anvendtes desuden et læs mursand hentet i Holstebro.¹⁶ 1703 var turen kommet til 'lavkirken' samt yderligere reparationer på tårnets syd- og østside. I skibet blev sydsidens murkroner repareret med kamp i en mørtel af halvt ler og halvt kalk, og loftsbjælkerne omlagt. På korets østmur blev indkilet 'kampfliser' i det formodentlig udskredne murværk, og ved samme lejlighed blev store dele af kirkens træ- og teglgulve omlagt, sidstnævnte med 400 mursten,¹⁶ bekostet af Christen Linde til Volstrup, der tre år senere endvidere indkøbte træ til udbedringer af tagværkerne.¹⁶ Et nyt vindue blev 'tilslagen' på våbenhuset, hvortil brugtes tre læs kampesten og 350 mursten.¹⁶ Arbejdet udførtes af muremester Michel Pedersen, Holstebro og tømrer Jens Nielsen, Måbjerg.

I de følgende år koncentreredes renoveringerne til tag og loft, der 1706 blev repareret i to omgange af snedkerne Christen Vang og Christen Christensen. Allerede 1708 regnede det dog gennem blytag og loft i kirkens sydside.¹⁶

I 1700-tallets sidste del synes kirken at have overvundet de værste besværligheder, idet en ikke nærmere beskrevet *istandsættelse* 1766 efterlod kirkens ydre i god stand; dog blev der de følgende år klaget over gulvene, der trængte til forbedringer.¹⁸ Mellem 1766¹⁷ og 1862 ombyggedes tårnets tag, idet pyramidespiret blev opsat.¹⁵

En *hovedreparation* 1809 er heller ikke udspecificeret, men kirken benævntes 1810 som værende i 'upåklagelig' stand.³³ Karakteristikken stemmer ikke overens med skudsmålet året efter, hvor

muren i det sydvestlige hjørne havde 'betydelige revner', der 'truer med udfald', ligesom revner fandtes i kirkens østlige del; i det indre kunne loftet 'ej uden fare betrædes'.³⁴ Endnu 1814 var manglerne ikke udbedret.³⁵

1857 opførtes en adskillelse mellem skib og tårnrum, der nu blev forbundet via en dør (jf. fig. 8, 40).³⁶ Adskillelsen blev oprindeligt tilsyneladende kun opført til vederlagshøjde, idet en 'fuld opmuring' blev foretaget 1888. Muren blev atter nedrevet 1971.¹⁵

En *restaurering* 1890 (arkitekt E. Fleischer, Aarhus) er ikke beskrevet i detaljer, men fuldført dette år 'på den søndre som på den nordre side'. Formentlig blev kvadrene omsat og kirkens nuværende, granitindfattede vinduer indsat på sydsiden, mens nordsidens blev genåbnet.¹⁵

I de første årtier af 1900-tallet koncentreredes vedligeholdelserne hovedsagelig om kirkens loft og gulve; 1918 gennemførtes således en *istandsæt-*

Fig. 19. Detalje af åbning mellem tårn og skibets loft (s. 1739). Foto Mogens Vedsø 2013. – *Detail der Öffnung zwischen Turm und Schiffsdecke.*

telse, der omfattede malerarbejde og nyt træ- og flisegulv i koret.³⁷ Kirkens vedligeholdelsestilstand blev i de følgende år vurderet som 'rigtig god'.¹⁵

1967-71 gennemgik kirken en *hovedrestauration* (arkitekt Poul Hansen og Ib Lydholm, Thisted), hvorved muren mellem skib og tårnrum blev nedtaget, nye gulve og vinduer indsattes, kvadermurene blev fuget og en revne i tårnets nordfacade udbedret.¹⁵

Kirkens seneste *istandsættelse* (Søren Andersen Arkitekter A/S) fandt sted 1996, og var betinget af omfattende fugtskader. Kirkens mure blev i det indre afrenset, istandsat og kalket, skibets teglgulve delvis udskiftet, samt inventaret istandsat (jf. s. 1747).

Gulve. Gulvet i skib og tårnrum er belagt med røde og gule teglsten i sildebensmønster, og er repareret og suppleret 1969-70, hvilket gentoges

1996. Korets gule teglgulv blev udlagt 1969, ligesom trægulvene under stolestaderne.³⁸ I skibet blev 1969 fremdraget dele af et †*teglgulv* af røde munkesten. Gulvet er muligvis rest af en belægning omtalt 1703, fra hvilken 350 sten blev optaget og brugt til reparation af tårnets mure, hvorefter nye sten blev nedlagt.¹⁶ I tårnrummet fandtes 1969 rester af (†)*pikstengulv* i kalk.

Døre. Kirkens oprindelige døre er endnu i brug (jf. ovf.), den sydlige nu blot som indgang til fyrlænderen under skibet. †*Dør.* En dør forbandt 1857-1971 tårnrummet og skibet.

Vinduer. Kirken belyses mod syd gennem de 1890(?) indsatte, rundbuede og granitindfattede åbninger, der lukkes af rudeformet glas i støbejernsrammer. Mod nord belyses skibet gennem de genåbnede romanske vinduer, der er afdækket svarende til sydsidens. Tårnets glamhuller lukkes

Fig. 20. Väbenhuset set fra nord (s. 1740). Foto Anders C. Christensen 2013. – *Die Vörrhalle aus Norden*.

Fig. 21. Våbenhusets indre set fra nordøst (s. 1740) og vievandskar (s. 1756). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Das Innere der Vórhalle aus Nordosten und das Weíhwasserbecken.*

i det indre af jalousier. †*Vinduer.* Vinduerne på kirkens sydside blev 1861 fornyet i tegl og udvidet i højden (jf. fig. 8).³⁴ 1866 besluttedes det at anbringe †tagvinduer i korets nordside og skibets sydside.¹⁵

Tagværker. Koret har bevaret store dele af det middelalderlige tagværk af egetømmer fra o. 1410-15 (jf. ndf.), mens skibets egetagværk, der formentlig er omsat og i nogen grad udskiftet med fyr og eg, sandsynligvis indeholder middelalderlige dele. Våbenhusets tagværker af fyrretømmer er nyere som pyramidespirets, hvor der dog er enkelte, genanvendte egespær.

Korets tagværk består af otte spærfag med to lag hanebånd, hvoraf størstedelen af det nedre lag er af fyr, samt afskårne bindbjælker forsænket i den oprindelige murkrone. Spærene støttes af korte, let skrånende spærstivere. Hanebånd og spær er samlet med forneglede bladninger på vestsiden. Nummereringen på de oprindelige dele starter fra øst, mod nord i form af indhugne streger, i syd som udstemmede, rektangulære fordybninger. Bindbjælkerne i øst og vest er udskiftet 1905.¹⁵

Skibets 19 spærfag er opbygget på samme vis, men med sporadisk og ofte manglende nummerering på det gamle egetømmer. Loftet er oplagt 1906.¹⁵ Spirets opskalkede tagværk består af en kongestolpe, der er tappet ned i en tværgående bindbjælke, som er kæmmet over tårnets øvre bjælkelag. Tre hanebånd er tappet ind i kongestolpen fra alle fire sider, og fra det midterste og fra bjælkelaget udgår skråstivere, ligeledes tappet i kongestolpen. Våbenhusets tagværk består af seks nyere spærfag af fyr med et lag hanebånd.

Dendrokronologiske undersøgelser. Fra korets tagværk er 2013 udtaget ni prøver, heraf otte boreprøver fra spær og stivere samt en afsavet bjælkeende fra en spærsko. Syv af prøverne kunne dateres, idet tømmeret er fældet o. 1410-15.³⁹

Tagbeklædning. Kirken er blytækt bortset fra våbenhuset. Beklædningen er oplagt ad to omgange, idet korets og skibets blytage fornyedes 1993 (Kurt Stoffregen, Struer), mens tårnets er fra 1995. Våbenhusets vingetegl er senest udskiftet 2003.³⁶ †*Tagbeklædning.* Blytage er nævnt i de tidligst bevarede regnskaber fra 1683 ('højkirken') og 1686 ('lavkirken' og tårnet), mens våbenhu-

Fig. 22. Vindfløj (s. 1746). Foto Mogens Vedsø 2013. – *Wetterfahne*.

sets tagsten er nævnt første gang 1699.¹⁶ Herefter nævnes hyppige, mindre reparationer. Korets og skibets forrige blytage blev oplagt 1926 og 1940 (Bøjle Bøjlesen, Stauning), mens der udførtes betydelige tækninger sidst i 1960'erne (Michaelsen, Hvidbjerg).

Farveholdning. Kirken er indvendigt kalket, mens skibets loft er holdt i en mørk, blå farvesætning, efter forslag af Bodil Kaalund (jf. s. 1747). †*Farveholdning.* Skibets loft var 1862 malet i lys perlefarve.¹⁵ 1870 ønskedes korbuen 'omhyggeligt rensset fra kalken' og fuget med portlandcement.¹⁵

Opvarmning. Kirken har siden 2002 haft fjernvarme. †*Opvarmning.* Et 'varmeapparat' i den søndre mur med tilhørende varmekammer med ovn, skorsten og pibe er nævnt 1890.¹⁵ 1926 udskifte-

des en kakkelovn med et af Svendborg Jernstøberi leveret centralvarmeanlæg i den til formålet nyudgravede kælder under skibet, hvortil der var adgang gennem den genåbnede syddør. I forbindelse med kældrens anlæggelse etableredes i sydvæggen en fremspringende luftskakt, der atter nedtoges 1967-71. Anlægget blev fornyet 1953, før det 1963 blev udskiftet med et i kapellet installeret oliefyrt, der 1969 blev erstattet af et luftvarmeanlæg (Horwath & Skou, Viby).⁴⁰

Vindfløj. Tårnspiret krones af en vindfløj, hvis fane bærer årstallet 1779 (fig. 22). Stangen er omtrent på midten beriget med en kugle, der senest 1946 erstattede en krans (jf. fig. 8).¹⁵

Belægning. Kirken omgives på alle sider af en piktstensbelægning, første gang anlagt 1889 og benævnt 'brolægning og rendesten'.¹⁵

†KALKMALERIER

Kalkmalerier fra senmiddelalder og renæssance blev påvist både 1901 og 1969 i koret, skibet og på våbenhusets vægge. Alt blev dog sidenhen overkalket, ligesom en yngre dekorativ udsmykning fra slutningen af 1800-tallet.

1) Spor af *senmiddelalderlige* malerier blev 1969 påvist på triumfvæggen af Olaf Hellvik. Udsmykningen blev imidlertid ikke nærmere beskrevet. 2) Rester af en *renæssanceudmaling* blev 1901 af Eigil Rothe iagttaget på korets, skibets og våbenhusets vægge. Dekorationen blev ikke nærmere beskrevet, men af de 'usammenhængende' fragmenter fremhævedes navnlig en 'i farvekraften ret levende figurlig renæssancedekoration' på skibets vægge (jf. også Mejrurp s. 1792). Malingen sprang dog 'totaliter' af ved afdækningen. Heller ikke de øvrige spor egnede sig efter konservatorens opfattelse til bevaring. 3) Nyere opmaling af korets hvælv (jf. fig. 26) blev antagelig gennemført 1891 samtidig med en udsmykning af altervæggen¹⁵ og muligvis til dels udført på grundlag af ældre, dvs. middelalderlige spor. Skjoldbuerne var smykket med rankeslyng, mens ribberne havde sparremønster; omkring slutstenen var en roset, mens 'murstensfigurer' dækkede støttepillerne. Dekorationen stod i okkergult, gråligt og brunrødt.

Fig. 23. Indre mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Inneres gegen Osten.*

INVENTAR

Oversigt. Den romanske døbefont, der er af en ganske enkel form (dog med sekundært skæftled), udgør kirkenes ældste inventargenstand sammen med klokken, dateret o. 1300; denne er forsynet med et støbermærke, svarende til den store klokke i Skt. Petri Kirke i Lund.

Fra tiden efter reformationen hidrører alterstagerne, dateret o. 1550, mens alterbordspaneler, altertavle og prædikestol først er anskaffet efter 1600, sidstnævnte antagelig leveret af Lemvigsnedkeren Kristen Spend. 1700-tallets indretning er præget af en række gaver fra skiftende ejere af Avsumgård. Således lod Jens Jermiin (†1742), sognepræst i Hjerm Kirke, altertavlen opmale i 1722 og skænkede siden, 1733, et nyt altersæt til kirken, da det forrige var 'fortæret af ilden' ved en af de mange bybrande i Holstebro (jf. s. 162). Mesteren var Lemvig- og senere Holstebroguldsmeden Villads Lauridsen Lund. Kirkens alterskranke skænkedes o. 1775 af Thomas Jermiin og hustru, Karen Poulson.

I løbet af 1800- og 1900-tallet fik kirken flere nye inventargenstande, en række skænket som gaver fra medlemmer af menigheden. Til fornyelserne hører det tidligere altermaleri, udført af Otto Bache 1861, et dåbsfad (o. 1864) samt en alterbibel (1891, skænket 1903). I forbindelse med fredsslutningen efter Anden

Verdenskrig skænkedes en syvstige og et kirkeskib, mens kirken 1971 modtog en oblateske og en dåbskande, begge udført af Bent Exner. I forbindelse med hovedrestaurationen 1971 anskaffedes et orgel, der dog allerede 1978 udskiftedes med et nyt instrument; ved samme lejlighed sløjfedes det ældre orgelpulpitur. 1988 ophængtes en ny klokke (nr. 2), udført af Petit & Fritsen, Eijsbouts. 1997 udførte Bodil Kaalund figurmalerier på prædikestol og stolestader. Ud over forskellige messehagler har kirken senest 2007 modtaget en ny disk.

Farvesætning og istandsættelser. Kirkens inventar er farvemæssigt præget af to hovedrestaurationer, gennemført 1967-71 og 1996-2000. Ved førstnævnte fremdroges en staffing fra 1700-tallet på altertavle, alterskranke og prædikestol. Rummets farveholdning er senest blevet farvesat i harmoni med nye figurmalerier af Bodil Kaalund på prædikestol og stolestader, udført 1997.

Kirkens inventarfortegnelse og de tilhørende regnskaber er først bevaret fra 1683.¹⁶ Derfor kan anskaffelsestidspunktet for det ældre inventar ikke præcist fastslås, ligesom kilderne fortsat flyder sparsomt for de følgende godt 75 år. 1703 skænkede sognepræsten, Christian Solberg, dog et ↑alterklæde. 1766 karakteriseredes den indvendige tilstand som mangelfuld, idet navnlig

stolestaderne behøvede forbedring.¹⁸ En istandsættelse kort før 1791 havde dog rettet op på status, om end klokken omtales som brøstfældig.⁴¹ Kirken var genstand for en hovedreparation 1809, der vel også berørte inventaret. Dog er intet nærmere specificeret herom.¹⁴ Enkelte dele, således prædikestolsopgangen og stolestaderne, stod perlefarvede o. 1862, men herudover synes egetræsbemaling at have domineret på hovedinventarstykkerne i århundredets sidste del (jf. altertavle, alterskranke og prædikestol). 1890 omtales en restaurering af kirken, der dog heller ikke er nærmere beskrevet.¹⁵ 1909 og 1917-18 gennemførtes istandsættelser af altertavle og det øvrige historiske inventar. Restaureringen omfattede en nystaffering i renæssancefarver på altertavle og prædikestol.

Alterbord (jf. fig. 24), hvis alder og materiale ikke lader sig nærmere afgøre, måler ca. 188×104 cm, 98 cm højt og ca. 85 cm fra østvæggen. Bordet er på de tre sider dækket af *alterbordspaneler*, o. 1600, vel samtidige med altertavlen. Foroven er en sammensat gesims med kronliste med æggestav og leddelt frise; arkitrav med tandsnit, der bæres af piller med dukatmønstreret skaft. Herimellem er rundbuede arkader, på forpanelet tre og på hver af smalsiderne en enkelt samt et tomt smalfag. Arkadernes bueslag, der bæres af kanelerede pilastre, har udsmykning med neglesnit og diamantbosse i toppunktet. Stafferingen er senest harmoniseret med farvesætningen af kirkens indre efter tilkomsten af Bodil Kaalunds malerier 1997, men er i øvrigt tilpasset altertavlens farveskala, dvs. med rødt, olivengrønt og gråhvidt samt enkelte detaljer i forgyldning, mens de store pilastre og bueslagene står i to nuancer af blå samt hvidt. Arkadefelterne er rødmarmerede. På bordets bagside er i nyere tid indfældet en række skabe.

En istandsættelse af 'alterets forbeholdning' blev 1850 påtalt, fordi den var udført på en anden måde end bestemt af kirkesynet.⁴²

†*Alterklæder*. 1683 er anført et lærredsalterklæde. 1703 forbedredes inventaret med et nyt alterklæde af sribet silke med blå silkefrynser, 'Gud til ære og alteret til prydelse', foræret af kirkens sognepræst, Christen Soelgaard.¹⁶ 1766 omtales klæderne dog som 'ringe og ordinære',¹⁷ og tilstanden var de følgende år yderligere forværret, navnlig hvad angik alterdugen (og messeskjor-

ten), der var gennemtæret af rust(!) og på det nærmeste ubrugelig på grund af ælde.¹⁸ 1791 synes status dog forbedret, hvad angik alterklæderne.³⁸ O. 1862 var alterforhænget af rødt klæde med guldkors.¹⁵ Betegnet som mølædt 1872, om end et nyt af højrodt silkefjøl først beordredes anskaffet 1881.¹⁵

Altertavle (fig. 24-26), o. 1600, med malerier fra 1700-tallet. Den nuværende staffering, suppleret 1996-2000, blev fastlagt 1967-71 i harmoni med disse.

Den enkle tavle er arkitektonisk opbygget og omfatter stor- og topstykke, sidstnævnte kronet af en trekantgavl; postament og hovedgesims med markerede fremspring. Det tredelte storstykke indrammes af høje kompositte søjler med karakteristiske prydbælter, formet som fliget bladværk, der udgår fra rosetter. Diamantlister indrammer de enkelte felter. Hovedgesimsens fremspring er smykket med kerubhoveder. Det noget undersætsige topstykke flankeres ligeledes af kompositte søjler; herover den profilindrammede trekantgavl (sekundær). Kugleprydelser kroner såvel stor- som topstykkets yderste søjler. Langs sidefelter og topstykke er sekundært indsat kantlister af fyrretræ, der skjuler mulige spor efter oprindelige top- og storvinger. På tavlens bagside er indridset forskellige navnetræk, dog ingen daterede.

Det arkitektoniske rammeværk fremtræder med en staffering, der så vidt muligt følger 1700-tallets bemaling. Farveskalaen omfatter lys olivengrønt, okkergult, hvidgråt og rødt, herunder med marmormaling i røde nuancer i top- og postamentfrise. En spinkel vinranke snor sig om de yderste storsøjler. *Altermalerierne*, antagelig udført i 1700-tallet, om end af forskellige hænder og næppe samtidige, viser figurmalerier, olie på træ, hhv. 115×78 cm og 125×33 cm (lysmål), I storfeltet ses *Kristus på korset*, antagelig 1700-tallets tredje fjerdedel. Den korsfæstede Frelser, hvis underkrop er påfaldende underproportioneret i forhold til overkroppen, hænger i svagt skrånende arme med hovedet ludende mod højre skulder; lændeklædet har kort snip i venstre side; venstre fod er lagt over højre. På korset er foroven fæstnet skriftseddel med kursiverede versaler, forneden ses Abrahams kranium og knogler. Kors-

Fig. 24. Alterparti med alterbordspaneler, o. 1600 (s. 1748), altertavle, o. 1600, med figurmalerier fra 1700-tallet (s. 1748) og alterskranke, o. 1775, med våbenskjolde for Thomas Just Jermiin og Karen Poulson (s. 1755). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Der Altarbereich mit Altartischpaneelen, um 1600, Altartafel, um 1600, mit Figurengemälden aus dem 18. Jahrhundert und Altarschranke, um 1775, mit Wapenschilden von Thomas Just Jermiin und Karen Poulson.*

Fig. 25. Ældre altermaleri, udført af Otto Bache 1861 og skænket til kirken det følgende år af H. H. Jermiin (s. 1750). Foto Anders C. Christensen 2013. – *Älteres Altargemälde, von Otto Bache, 1861, der Kirche im folgenden Jahr von H.H. Jermiin gestiftet.*

træet er placeret på en grønsvær og træder frem foran en lyseblå himmelbaggrund med lysstråler og grålige skyformationer. Fremstillingen er beslægtet med J. Baltzar Reinats korsfæstelsesbillede i Mejrup (s. 1810), men er dog af ringere kvalitet. Maleriet, der er indsat i en karnisprofileret ramme, er lavere end sidefelterne og tydeligvis udført af en anden hånd end disse. Sidefelterne, muligvis 1722 (jf. ndf.), viser hhv. i nord og syd *Moses* og *Kristus som Salvator Mundi*. De to figurer, der er primitivt udført, har langstrakte skikkelser med små fødder; klædedragternes skematisk gengivne foldekast er markerede med grove konturer. Moses i gråhvid kjortel med rød kappe støtter lovtavlerne med højre hånd. Kristusfiguren har kontrasterende rød klædning og hvidlig kappe. Højre hånd er løftet til velsignelse, mens den venstre holder den korsprydede jordkugle.

Landskabsbaggrunden bag begge har en højtliggende horisont, hvorover en skydækket himmel i grå, blå og rødlige nuancer. De simple malerier er antagelig udført af en lokal mester og har mindelser om bl.a. altermalerierne i Nees (1713, s. 1001 f.). Topfeltet har *indskrift* i gyldne versaler på sort grund (Joh. 3,16), malet i forbindelse med hovedrestaureringen 1967-71.

Det tidligere *altermaleri* (fig. 25), der som det nuværende viser *Kristus på korset*, er udført 1861 af Otto Bache (jf. signatur i antikva i nedre højre hjørne) og skænket året efter af kaptajn H. H. Jermiin.¹⁵ Olie på lærred, 115×77 cm (lysmål). Kristus hænger tungt i armene med hovedet hældende mod venstre skulder. Hvidligt lænde-klæde med knude på højre hofte. Glat kors med skriftseddelt på øvre korsarm, hvorpå: »INRI« i versaler. Den centrale fremstilling oplyses skråt fra højre af et ensartet lokallys, mens baggrunden henligger i mørke. I nyere ramme, stafferet i sort og blåt med spinkel forgyldt profilliste inderst. 1971 opsat på vestvæggen, senere flyttet til skibets nordvæg. Istandsæt 1988.

†*Malerier*. 1767 omtales i topfeltet en fremstilling af *Opstandelsen*.¹⁷ Erstattet o. 1861 af et skriftfelt, jf. ndf. Maleriets farvelag blev antagelig ved denne lejlighed helt afsløbet (E. B. Rosing Holm 1972). I forbindelse med hovedrestaureringen 1967-71 konstateredes spor efter sekundære og i øvrigt ukendte malede felter på lærred, der havde dækket de ældre. (†)*Indskrifter*, o. 1861. Skriftsted (Luk. 23, 44-46), malet på sidefelterne i 'salmebogsfraktur på simpelt kassetræ' (E. B. Rosing Holm 1969). Fjernet i forbindelse med hovedrestaureringen 1967-71 og deponeret på loftet. †*Indskrifter mv.* 1) Som anført i *Danske Atlas* fandtes på tavlen, vel på postamentet, navnene for Jens Jermiin til Avsumgård og hustruen, Mette Cathrine Svane, begges våbenskjolde samt årstallet 1722 (jf. alterkalk).⁴³ 2) O. 1861, indskrifter, svarende til sidefelterne, hhv. i postamentfelterne (Matt. 14,4,30; Es. 53,5; Sl. 103,1), i gesimsfelterne (Es. 53,5) og i topfrisen (Fil. 2, 10). Topfeltet havde samme indskrift som den nuværende (Joh. 3,16).

Tavlen er tidligst omtalt 1704 i forbindelse med en mindre reparation, både af denne og af

Fig. 26. Altartavlen, vist før Niels J. Termansens restaurering 1909 (s. 1752). Ukendt fotograf og år. – Altartafel, vor Niels J. Termansens Restaurierung von 1909 gezeigt.

Fig. 27. Alterkalk og tilhørende disk, udført 1733 af Villads Lauridsen Lund og skænket af sognepræst Jens Jermiin, efter at det forrige altersæt var ødelagt ved en bybrand i Holstebro (s. 1752). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Altarkelch und zugehörige Patene, 1733 von Villads Lauridsen Lund, gestiftet von Gemeindepfarrer Jens Jermiin, nachdem die vorigen Altargeräte bei einem Stadtbrand in Holstebro zerstört worden waren.*

prædikestolen (s.d.). Til istandsættelse, der dog ikke er nærmere specificeret, anvendtes egetømmer samt seks smalle jernstænger til at 'hænge englehoveder i', sidstnævnte dog sandsynligvis en henvisning til prædikestolens istandsættelse.¹⁶ 1766 karakteriseret som 'et gammelt snedkerarbejde med tre fyldinger, hvorpå i midten var malet Kristus på korset'. På siderne sås Salvator Mundi og Moses, mens topstykket viste Opstandelsen.¹⁷ Ved en gennemgribende istandsættelse o. 1861 erstattedes stor- og topstykkets malerier med Otto Baches korsfæstelsesbillede og indskriftfelter med skriftsteder, mens det arkitektoniske rammeværk, hvoraf flere dele antagelig ved denne lejlighed blev fornyet i fyr, blev egetræsmalet med bronzerede lister og mørk marmorering på søjleskafterne. 1909 restaureret af Niels Termansen efter en forundersøgelse 1908. Ved denne lejlighed suppleredes en række dekorative detaljer i fyr, mens rammeværket opmaledes efter

de yderst sparsomme spor af renaissancestafferingen (jf. fig. 26). 1967–71 gennemførtes en radikal istandsættelse ved E. B. Rosing Holm. Herunder suppleredes eller udskiftedes sekundære led i fyr eller eg. En ligeledes sekundær *†toppyrdelse* i form af et kors blev fjernet. Ved fremdragelsen af storstykkets 1700-talsmalerier blev farveholdningen i disse, sammenholdt med samtidige spor på rammeværket, lagt til grund for en nystaffering. Ved undersøgelsen konstateredes i øvrigt ikke mindre end seks farvelag, svarende til prædikestolen; heraf var dog intet ældre end 1700-tallet.

Altarsølv (fig. 27), omfattende kalk og disk; heraf er førstnævnte ifølge en påskrift skænket 1733 af Jens Jermiin til Avsumgård og hustruen Mette Cathrine Svane. *Kalken*, 19,5 cm høj, har cirkulær fod, hvorpå seks buetunger, der i en pyramidestub er drevet op mod et seksidet skaffled; mellemfaldende flad knop med spidsblade og bæger med skrå sider. Både fod og knop smykkes med ind-

Fig. 28. Altersølv, omfattende oblatæske, 1971 (s. 1753), disk, 2007 (s. 1753) og alterkande, 1926 (s. 1754). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Silberne Altargeräte, mit Oblatendose, 1971, Patene, 2007 und Altarkanne, 1926.*

graveret ornamentik, på foden spidsblade, blad-borter og båndakantus, mens knoppen har korsblomster og fliget bladværk. På fodens nedre del er indpræget omløbende giverindskrift i kursiv med navne i kursiverede versaler: »Anno 1733/ Gav Jens Hier/miin til Aus/um Gaard og hans /Hustrue Met(t)e Cathrine/Svane da Eiere/ af Maaberg Kiærche de/nne Kalch og Dick(!) til/ Kierchen efter at det For/rige var Samme aar ved d/en Store Ildebrand/ I Holstebro Fortæret«. To mestermærker for Villads Lauridsen Lund (1706–50) på det ene fodled (*Bøje* nr. 6699). Under foden er vægtangivelse: »W: 29 lod« og nyere ejermærkning, »Måbjerg Kirke«, graveret i skriveskrift. Kalken blev 1969 restaureret af Bent Exner.

Diske. 1) (Jf. fig. 27), antagelig 1733, 11,5 cm i tværmål, med sammenskrevet Jesumonogram i cirkelfelt på fanen, mens der under bunden er to ejerpåskrifter, dels svarende til kalken, dels et, antagelig ældre, indprikket: »Maabjerg Kirke«. 2) (Jf. fig. 28), 2007, 16,5 cm i tværmål, med firdelt, korsprydet bånd i lueforyldning lagt på fanen, der ligesom selve skålen/disken er udført med en kontrasterende udhamring af materialet. Under bunden er mærke for guldsmeden, Dorte Lau-

sten, lødighedsstempel for sterlingsølv, årstallet 2007 og ejermærkning.

†*Altersølv.* 1) 1683 er omtalt en kalk og disk af tin; sættet, der 1700 'forbedredes' med nr. 2, blev d.å. omstøbt til en ny disk og en flaske til messevinen (jf. †alterkande).⁴⁴ 2) 1699 bekostede kirkens sognepræst Christen Soelgaard sammen med sognemændene en ny sølvkalk og tilhørende disk.¹⁶ Som anført på den nuværende kalk blev dette sæt dog fortæret af ilden ved Holstebro Kirkes brand. Et †*futteral* eller »huus giort af leder til at bære Kalch og disk udi« erhvervedes 1705.¹⁶

Oblatæske (jf. fig. 28), udført 1971 af Bent Exner og skænket af anonym (jf. dåbskande). Den cylinderformede æske, der er 10,5 cm i tværmål og 5,5 cm høj, har på det flade låg en udsmykning i form af et fordybet cirkelkors, fremhævet med lueforyldning. Under bunden er mester- og lødighedsmærke, hhv. for Bent Exner og sterlingsølv, tillige med en graveret versalindskrift: »Skænket til Maabjerg Kirke 1971«.

†*Oblatæsker.* 1) 1700 anskaffedes 'en lille æske' af uvist materiale, til alterbrødene.¹⁶ 2) Af sølv, o. 1800, stemplet af Christian Christensen Sahl, Holstebro (1770–1821). Stjålet 1967.¹⁵ 3) 1858 øn-

skedes endnu en æske, helst af tin,³³ vel identisk med den, der omtales o. 1862 og endnu. 1892.¹⁵

Sygesæt, nyere, af tin, med stempel for Just Andersen. Sættet, der opbevares i en grå læderbebrukket kuffert med blå fløjlsfor, omfatter følgende: *Kalk*, 12,5 cm høj; under bund mestermærke for Just Andersen, fabriktionsnummer og lodighedsstempel (93 %) for tin. *Disk*, 9 cm i tværmål; mærker under bund som kalk. *Oblatæske*, 6,5 cm i tværmål, 3 cm i højde; på låget ligearmet kors og under bunden mærker som kalken. *Flaske*, af glas, 16,5 cm høj. Skruelåg af plastic.

Alterkander 1) 1892,¹⁵ af tin, 27 cm høj og af vanlig form, dog uden låg. 2) (Jf. fig. 28), 1926, af sølv med forgyldning både af kandens indre og udvalgte detaljer på hank og hældetud. Cirkulær fod, todelt korpus, nederst seksidet og foroven med konkave sider; flad bøjlehank. På korpus' øvre del er præget indskrift i versaler: »Skærtorsdag 1. 4. 1926«. Under bund Københavnsmærke for 1926 og guardejnstempel for Christian Fr. Heise.

†*Alterkander*. 1) Af porcelæn, omtalt o. 1862 og 1892 (jf. fig. 38).¹⁵ 2) Af tin, nævnt 1892.

Fig. 29. Alterstager, o. 1550 (s. 1754). Foto Arnold Mikelsen 2011. – *Altarleuchter, um 1550*.

†*Flaske*, 1700, af tin, omstøbt af †altersæt nr. 1.¹⁶

Ske, anskaffet 1896.¹⁵ 14 cm lang med snoet skaft, afsluttet med liljeornament. Under laf sikkerhedsmærkning og »M« i tværovalt felt, antagelig mesterstempel.

Alterstager (fig. 29), o. 1550, 35,5 cm høje. Stagerne, der hviler på fødder i form af små løvefigurer, har lav profileret fod med konkavt midtled, cylinderskaft med to skiveled og lyseskål, svarende til fodens udformning. Heri er sekundært indsat lysetorn og støtteled til alterlysene. På foden er nyere graveret ejermærkning med skriveskrift: »Måbjerg Kirke«. Stagerne tilhører en udbredt type, der er repræsenteret i flere kirker i området, heriblandt på Venø (s. 1228), Harboøre (s. 1279, begge dog uden de oprindelige fodstøtter) og Trans (s. 1709).

Stagerne er påfaldende nok ikke nævnt i kirkenes ældste inventarium fra 1683, der alene omtaler et par †*alterstager* af tin,¹⁶ og de kan derfor principielt være kommet til kirken på et senere tidspunkt. De er tidligst nævnt o. 1862. En †*lyseslukker* er anført 1892.¹⁵

Syvstage (jf. fig. 23), skænket 1945 af lærerinde, frk. M. Gade i taknemmelighed over Danmarks befrielse.¹⁵ 42,5 cm høj. På det ottekantede fodled er med fordybede versaler anført: »5. maj 1945«. Endvidere ejermærkning i skriveskrift. Nyere †*trestager*, jf. fig. 36.

Bibel. En udgave af *Den Hellige Skrift* (...), med illustrationer af Gustav Doré m.fl., trykt i Boston, Massachusetts 1891, er skænket 25. aug. 1903 af Maren Jensen Krog (1838-1919), umiddelbart før hun forlod landet »i saa fremskreden en Alder, at jeg neppe kommer tilbage ...« som angivet i en giverpåskrift. Biblen, der er indbundet i læder med indprægede motiver fra Det Gamle og Nye Testamente, rummer også portrætfotografier af Maren Krog og hendes ægtemand, gårdejer Andreas Jensen Krog, Store Døs.⁴⁵

†*Alterbøger*. Anskaffelsen af et »Kirche Ritual« er noteret 1686; 1688 tilføjedes en ny alterbog.¹⁶

Messehagler. Kirken har syv messehagler, alle – bortset fra nr. 1 – nyere eller moderne. Fire hagler (nr. 2-5) i de fire liturgiske farver er udført af Ane Marie Hanghøj Petersen o. 1980, mens de to yngste (nr. 6-7) er udført af søskendeparret Gitte

Fig. 30a-b. Detalje af alterskranke, o. 1775, med alliancevåbener og initialer for giverparret, Thomas Just Jermiin og Karen Poulson (s. 1755). Foto Arnold Mikkelsen 2011. a. Alliancevåbener, vist på forsiden. b. Giverinitialer, vist på den østvendte bagside. – a-b. Detail von Altarschränke, um 1775, mit Allianzwappen und Initialen des Stifterpaares, Thomas Just Jermiin und Karen Poulson.

Thorsen og Rita Andersen: 1) Skjoldformet, af rødt fløj med rygkors og kanter af guldgalon. Hagelen er muligvis identisk med den, der allerede 1876 anbefaledes anskaffet, udført af højrodt silkefløj, kantet med ægte guldgalon og prydet med et kors af guldbrokade,¹⁵ ligesom det kan være den røde fløjshagel med guldbesætning, der registreredes 1892.¹⁵ 2) Rød, af strukturvævet råsilke med rygkors i guld og smykket med borter i en mørkere rød nuance. 3) Hvid, af groft vævet hør lærred med besætning af guldlidser; på ryggen korsdekoration samt Alfa og Omega. 4) Grøn, af silke med guldkors og Jesumonogram som rygprydelse. 5) Violet, af strukturvævet tekstil med besætning af guldlidser; på ryggen Jesumonogram i cirkelmedaljon. 6) 2008, grøn, af damask med kors af brede og smalle guldborter samt besætning på ryg og forside af vævede bånd i guld og grønt. Tilhørende *stola*, 2012. 7) 2008, hvid, af damask med korsmonster samt kors på ryg og forside af gyldne lidser med violette borter.

†*Messehagler*. 1683 er registreret en gammel brun fløjlsmessehagel og en tilsvarende messesærk. 1715 er anført en hagel af fint rødt fløj med guldkniplinger.¹⁶ Begge dele synes endnu intakte 1717.³² O. 1862 fandtes en messehagel af rødt fløj med sølvkors. Omtalt 1876 som falmet og plettet, hvorfor det anbefaledes at anskaffe en ny (jf. nr. 1).

Alterskranke (jf. fig. 24, 30a-b), o. 1775. Som angivet med kronede initialer og våbenskjolde skænket af de daværende kirkeejere, Thomas Just Jermiin (†1778) og Karen Poulson (†1777).

Skranken, der omfatter fem fag, er i forbindelse med hovedrestaureringen 1967-71 genopstillet i et lige forløb mellem korets nord- og sydvæg. De enkelte fag har flade, udskårne balustre i gennembrudt arbejde. Heraf er dog de to yderste fag nyere ligesom hen ved halvdelen af rammeværket omkring de næstyderste fag (E. B. Rosing Holm 1972). I midtfaget er mellem volutslynget bladværk indsat to højovalde tavler, hvorover en femtakket krone. Profileret håndliste og knæbænk. Skranken står med hvidlig staffering med marmorering og enkelte accenter i blå. Midtfagets ovalfelter (fig. 30a-b) har på den vestvendte side kronede og bladindrammede våbenskjolde for Jermiin og Poulson, malet i blå, rødt og gråt med forgyldning. På siden mod alteret ses parrets monogrammer i kursiverede versaler: »TJJ« og »KP« for Thomas Just Jermiin og Karen Poulson. Knæfaldet er betrukket med gult stof.

En ældre †*beklædning* var o. 1862 af skind, hvilket dog 1872 anbefaledes fornyet i rødt silkefløj.¹⁵ O. 1862 er desuden registreret en †*knæleskammel* med rødt klædesbetræk. Skranken omdannedes 1909 til den femkantet form (jf. fig. 10e),¹⁵ men førtes i for-

Fig. 31. Dåbskande, udført 1971 af Bent Exner (s. 1756). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Taufkanne, 1971, von Bent Exner.*

bindelse med restaureringen 1967-71 tilbage til sin ældre skikkelse; ved samme lejlighed konstateredes fire velbevarede farvelag, nederst det oprindelige og herover to lag egetræsådring og brunt samt senest en grå staffering med brunt rammeværk.

Døbefont (fig. 32), romansk, af rødlig granit. Den 90 cm høje font med tværmålet 65 cm (kummen) er sammensat af tre dele, hvoraf skaffet i en afvigende grålig granit er sekundært tilføjet.

Kummen er glat bortset fra en svagt antydet dekoration med buetunger ved mundingsranden. Foden har form som en omvendt terningkapitel, der foroven går over i et cirkulært led; overgangen til skaffet er fremhævet med en enkel profilering. Hjørneblade er svagt antydet.

1906 anbefaledes forhøjning af fonten med en 12 tommer (ca. 25 cm) høj granitstøtte mellem fodstykket og kummen; endvidere foresloges opmuret et underlag under fonten. 1918 flyttedes fonten til koret;¹⁵ dog i forbindelse med hovedrestaureringen 1967-71 placeret ved triumfbuens nordvange.¹⁵

Dåbsfad, af messing, tidligst omtalt o. 1862.¹⁵ Det enkle fad, der måler 56,5 cm i tværmål, har halvkugleformet fordybning og glat fane, er under bunden mærket med ejermærke i skriveskrift: »Måbjerg Kirke«.

Dåbskande (fig. 31), udført 1971 af Bent Exner og skænket af anonym (jf. også oblatæske);¹⁵ af messing. Den 33 cm høje kande er stejlt drevet op mod munden. Korpus er udhamret og danner kontrast til den glatte, bøjleformede hank. Under bunden mærke for Exner og giverindskrift som oblatæske (s.d.). †*Dåbskande*, anbefalet anskaffet 1863.¹⁵

†*Fontelåg*, af træ, tidligst omtalt o. 1862.¹⁵

Vievandskar (fig. 21), romansk, af granit.⁴⁶ Karret, der er ca. 41,5 cm højt og hen ved 64 cm i tværmål, er forneden delvis behugget og sekundært suppleret i cement. Karret var o. 1875 indsat i den tilmurede syddør (betegnet som »en gammel raa tilhugget Døbefond«).¹³ I dag indsat i den sydligste niche i våbenhusets vestvæg.

Fig. 32. Døbefont, romansk, af granit (s. 1756). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Romanisches Taufbecken aus Granit.*

Fig. 33. Prædikestol, 1600-tallets begyndelse, tilskrevet Kristen Spend. Malede dekorationer, 1997, af Bodil Kaalund (s. 1757). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Kanzel, Anfang des 17. Jahrhunderts, Kristen Spend zugeschrieben. Gemalte Dekorationen, 1997, von Bodil Kaalund.*

Prædikestol (fig. 33–36), 1600-tallets begyndelse, tilskrevet Lemvigsnedkeren Kristen Spend. Stolen omfatter oprindelig kurv, dog reduceret fra seks til fem fag, med nyere bærestolpe samt moderne opgang og læsepult. Figurmalerier og farvesætning ved Bodil Kaalund 1997.

Kurven har den for snedkeren velkendte karnapform og arkitektoniske udstyr (jf. bl.a. tidlige eksempler i Tørring, Rom, Bøvling, Harboøre, Dybe, Ramme og Trans, s. 688, 797, 839, 1282, 1564, 1618 og 1712). Stolen har ændret placering og er i forbindelse med en flytning – forment-

lig fra skibets sydvæg til hjørnet mellem sydvæg og triumfvæg – blevet reduceret fra seks til fem fag, idet det oprindelige femte fag (regnet fra opgangen) er fjernet med et deraf følgende disharmonisk sammenstød mellem det fjerde og femte (oprindelig sjette) fag. Kurven omfatter således et tresidet fremspring eller karnap, flankeret både ved opgangen og sydvæggen af enkeltfag. De respektive fag indrammes af enkelte eller koblede joniske søjler med prydbælter i beslagværksornamentik og skaftringe med karvskårne stjerner. De enkelte arkader bæres af kannelerede pilastre,

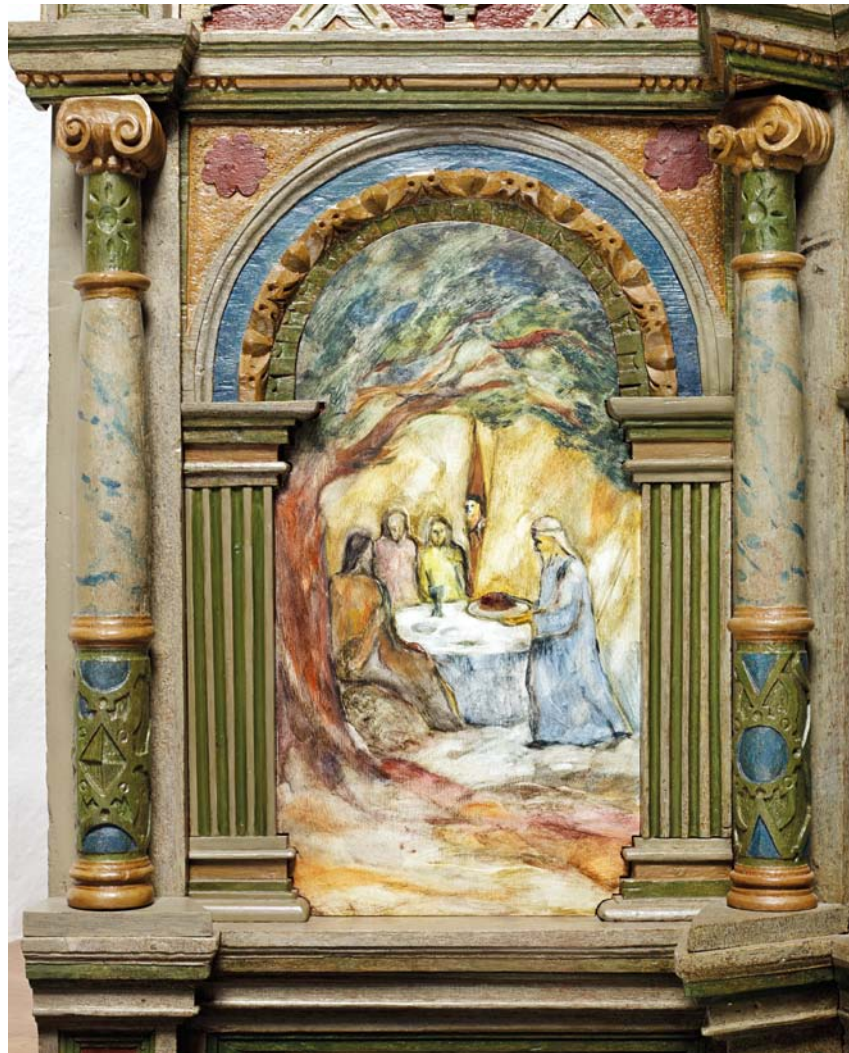

Fig. 34. Detalje af prædikestol, o. 1600. Maleri af første arkadefag, regnet fra nord, udført af Bodil Kaalund 1997 og forestillende Herrens besøg hos Abraham (s. 1759). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Besuch des Herren bei Abraham. Detail von Kanzel, 1997 von Bodil Kaalund gemalt.*

mens bueslagene er dekoreret med æggestav og tandsnit. I sviklerne hvirvelrosetter. Postamentet har glatte felter, mens kronfrisens frisefelter smykkes med en fantasifuld beslagværksornamentik, der er varieret mellem de enkelte fag. Hængestykkerne har dobbelte volutorner, hvormellem kerubhoveder (fig. 35). Moderne læsepult og opgang, dannet af enkle trin af ubehandlet fyrretræ og med gråmalet håndliste af metal. †*Himmel*. Endnu omtalt o. 1862;¹⁵ som nævnt ndf. blev den omgjort eller måske ligefrem fornyet 1702.³⁰

Stafferingen af de arkitektoniske dele fastlagdes i hovedtræk i forbindelse med restaureringen 1967–71, så vidt muligt som en gentagelse af bemalingen fra 1700-tallet. En lys grå bundfarve er suppleret med grønt, blåt, okkergult og rødt med spredt marmorering (søjleskafterne). 1997 udførtes i arkadefelterne fem *malerier* med motiver både fra Det Gamle og Det Ny Testamente af Bodil Kaalund. Fire af billederne følger nøje de respektive illustrationer i kunstnerens bibeludgave fra 1992. Fra nord mod syd ses følgende: 1) (Fig. 34), *Herrens*

besøg hos Abraham, jf. 1 Mos. 18,2 f.⁴⁷ Scenen viser de tre mænds måltid, siddende ved et bord og opvartet af Abraham. I baggrunden ses den lyttende Sara i teltdøren. 2) *Hyrderne på marken*, jf. Luk. 2,8 ff.⁴⁸ De vogtende hyrder ses i et natlandskab med lav horisont. Herover hvælver sig en stjernehimmel, domineret af den hvidklædte engel. 3) *Indtoget i Jerusalem*, jf. Matt. 21,1-11.⁴⁹ Den rødklædte Jesus gengives i midten, ridende på et æsel, mens repræsentanter for folkeskaren breder en kappe foran ham eller hylder ham med palmegrene. 4) *En kvist skyder fra Isaïas stub*, jf. Es. 11,1.⁵⁰ Et frisk skud med grønne blade skyder fra en kraftig rodstub, vist i billedets centrum. 5) *De tørstende hjorte, der skrider efter rindende vand*, jf. Sl. 42, 2.⁵¹ En hjort, gengivet i feltets centrum, drikker af en flod, der bugter sig mellem høje klippevægge. De tilhørende postamentfelter er smykket med frugter, blade og grene, svarende til stolestadernes udsmykning.

†*Indskrifter*. I postamentfelterne var skriftsteder i gylden fraktur på sort bund (1 Pet. 4,11; 1 Tim. 1,15; 1 Kor. 5,20; 1 Tim. 6,12; Luk. 12,36), formentlig hidrørende fra restaureringen 1918.

Stolen er tidligst omtalt 1702, da overdelen blev 'omgjort', vel i forbindelse med en istandsættelse eller fornyelse af himlen.³⁰ Endvidere 1704 i forbindelse med en mindre uspecificeret reparation (jf. også altertavlen). Til istandsættelse medgik egetømmer samt seks smalle jernstænger til at 'hænge englehoveder i', hvilket kunne referere til dekorationer enten på himlen eller på kurvens hængestykke. 1711-12 er atter omtalt en istandsættelse af stolen.¹⁶ 1767 nævnt som af mådeligt snedkerarbejde og med ordinær bemaling.¹⁷ Kurven havde o. 1862 en *†beklædning* med rødt klæde, mens opgangen med tilhørende dør var malet perlefarvet.¹⁵ En ny *†opgang* anbefalede opsat 1869, måske den trappe, prydet med balustersøjler, der ses fig. 36.¹⁵ Efterfølgende bemalinger før 1918 (jf. ndf.) af stolen, der af *Uldall 1880/1896* omtales som værende af 'dårlig renæssancestil uden al interesse', er ikke dokumenteret, men kan udledes af farveundersøgelser i forbindelse med restaureringen 1967-71, jf. ndf. En *†skammel* 'til at stå på' anskaffedes 1893, mens en *†læsepult* beordredes opsat 1903; fornyet 1935.¹⁵ 1918 blev stolen gennemgribende renoveret efter en forun-

Fig. 35. Kerubhoved. Detalje af prædikestol, 1600-tallets begyndelse (s. 1758). Foto Arnold Mikkelsen 2011. *Cherubkopf. Detail von Kanzel, Anfang des 17. Jahrhunderts.*

Fig. 36. Prædikestol, 1600-tallets begyndelse, vist med ældre egetræsstaffering før restaureringen 1918 (s. 1759). Foto Niels J. Termansen 1909. – *Kanzel, Beginn des 17. Jahrhunderts, mit älterer Eichenholzstaffierung vor der Restaurierung von 1918 gezeigt.*

dersøgelse 1913 ved Niels J. Termansen. I den forbindelse blev vinklen mellem det fjerde og femte fag reduceret i et forsøg på at harmonisere det uheldige sekundære sammenstød mellem de to dele. Samtidig flyttedes en søjle herfra til væggen som erstatning for en $\dagger$ søjle. Savnet af oprindelig renæssancestaffering søgtes afhjulpet med en rekonstrueret bemaling med malet tekstilmønster i storfelterne, udført af Johannes Malling, efter forbillede i prædikestolene i Borbjerg (s. 1892) og Sevel kirker. Ved hovedstandsættelsen 1967-71 under ledelse af E. B. Rosing Holm sænkedes

kurven, og trappen fornyedes. Samtidig konstateredes i alt seks farvelag, svarende til altertavlen (s.d.), hvoraf det ældste fra 1700-tallet som nævnt fremdroges og suppleredes. Bundfarven var grå med enkelte grønne profiler med marmorering i røde nuancer i arkadefelterne, mens søjleskafterne stod i blå; i øvrigt var detaljer i blå, grågult og brunrødt. Stafferingen er tilpasset Bodil Kaalunds udsmykning.

Stolestader (fig. 23, 39), delvis fornyet med anvendelse af ældre dele (bl.a. gavle) i forbindelse med hovedstandsættelsen 1967-71. Stolene omfatter

17 sæder i syd, idet første stude mod øst er omdannet til sæde for kirkesangeren, mens der i nord er 13 stader. Gavlene har halvcirkulære øvre afslutning; forpanelerne har tværrektangulære fyldinger.

Stafferet i lysegrønt. Udvalgte gavle i begge rækker har motiver, fortrinsvis af den lokale flora, udført 1997 af Bodil Kaalund. Enkelte malerier adskiller sig dog herfra, således nr. 1 i nordrækken, der viser Bebudelsen (fig. 37) med den siddende rødklædte Maria og en svævende engel over hendes hoved.

2011 reduceredes antallet af stader i nordrækken, nærmest døbefonten, med tre stolestader. Disse, der opbevares med de tilhørende gavle på loftet, erstattedes med et antal *løse stole* med flotsæde.

†*Stolestader*. Tidligst nævnt 1703, da gulvet under mandsstolene, placeret både på syd- og nordsiden, istandsattes. Endvidere lagdes en planke til et af sæderne, ligesom der føjedes to deller til knæfald på kvindestolene.⁴¹ 1767 omfattede beholdningen 18 mands- og 16 kvindestole.¹⁷ 1766 og 1771 anbefaledes eftersyn og forbedring af stolene. 1791 var status tilfredsstillende.¹⁸ 1862 var staderne, der var uden dør men havde fyldingsbagklædning, stafferet i perlefarve. 1887 forandredes stadernes rygstykker, der fik en skrå hældning og samtidig en nystaffering. O. 1875 omfattede beholdningen 36 stole, 1890 reduceret til 34 stole.¹⁵

Præstestol, 1800-tallets sidste fjerdedel. Armstol i historiserende stil, rødbejset med betræk af rødt læder. Muligvis identisk med den, der anbefaledes fornyet 1870 og senere omtaltes 1892 som 'en lænestol'.¹⁵

†*Skrifte- og præstestole*. Tidligst nævnt 1819 og betegnet som 'åben, men ikke indrettet til at sidde i'. Præsten ønskede derfor anskaffet en lukket stol, som han også kan klæde om i.³³ En lukket stol til præst og degn var o. 1862 placeret på hver side af alteret; af fyr med egetræsbemaling. Begge var antagelig nyanskaffelser fra den mellemliggende periode.¹⁵

†*Degnestol*. Jf. omtale o. 1862 i forbindelse med skrifte- og præstestol. Sædet anbefaledes 1872 forsynet med et rygpanel. En gammel lænestol til degnen er nævnt 1892.¹⁵

†*Brudestole* anbefalet anskaffet i forbindelse med hovedrestaurationen 1967-71.¹⁵

†*Skamler*. Seks skamler er nævnt o. 1862, de to placeret ved alteret (jf. også †knæleskammel).¹⁵ 1892 havde kirken 11 løse bænke, hvortil kom to ligskamler.

Fig. 37. Stolestadegavl, østligst i skibets nordrække, med maleri af Bebudelsen, udført af Bodil Kaalund 1997 (s. 1761). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Gestühlgiebel, östlich in der Nordreihe des Schiffes, mit Gemälde von der Verkündigung, 1997, von Bodil Kaalund.*

Fig. 38. Interiør mod øst, vist før 1909 (s. 1748). Efter ældre foto ved Poulsen, Vejen. – *Interieur gegen Osten, vor 1909 gezeigt.*

†En (jern)beslået kiste til messeklæderne er nævnt 1683.¹⁶

Pengebeholdere. To pengebøsser anskaffedes i forbindelse med hovedrestaurationen 1967-71. Af messing, kasseformede med pengeslids i toppen. På for- og bagpanelerne af stolestaderne ved indgangen. †*Pengeblok*, omtalt o. 1862.¹⁵

†*Klingpung*, omtalt som en »taufle pung at gaee med i Kirchen«, erhvervedes 1705.¹⁶ En tilsvarende (den samme?) er nævnt o. 1862.¹⁵

Dørfloje. Våbenhusets yderdør er en dobbeltfløjet fyldningsdør fra 1877(?), der istandsattes 1982. Døren er i det ydre suppleret af en gitterdør fra 1877,¹⁵ hvortil man 1896 ønskede en 'forsvarlig lås'.¹⁵ Skibets ligeledes dobbeltfløjede fyldningsdør er muligvis samtidig, og er holdt i farver svarende til stolestaderne (jf. s. 1760). †*Dørfloje.* 1696 fornyedes låsen på kirkedøren, og der noteredes samtidig et ønske om at placere et »h(ier?)te« (et hjerte?) på døren.¹⁶ En ny 'indgangsdør' indsattes 1857.³⁴ En dørfloj indsattes 1885 mellem skibets loft og tårnets mellemstokværk.¹⁵

†*Pulpitur* (fig. 40), opsat i skibets vestende (jf. fig. 10), muligvis 1857, da en mur opsattes mellem skib og tårnrum,³⁴ eller 1888, da en 'fuld opmuring' blev foretaget.¹⁵ Pulpituret, der var båret af retkantede piller, havde mod skibet brystning med højrektangulære fyldingsfelter. Nedtaget 1971.¹⁵

Orgel (jf. fig. 39), 1964, oprindelig med otte stemmer, ét manual og pedal, bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby, til Asmild Kirke, Viborg Amt. Opstillet i Måbjerg Kirke 1978. Udvidet 2009 af Th. Frobenius & Sønner. Oprindelig disposition: Manual: Rørflojte 8', Spidsgamba 8', Principal 4', Gedaktflojte 4', Oktav 2', Scharf. Pedal: Subbas 16', Gedakt 8'. Koppel M-P. Disposition efter udvidelsen: (13 stemmer, to manualer og pedal): Hovedværk: Principal 8', Rørflojte 8', Oktav 4', Gedaktflojte 4', Oktav 2', Scharf II. Svelleværk: Blokflojte 8', Unda maris 8', Princippalflojte

Fig. 39. Indre mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Inneses gegen Westen.*

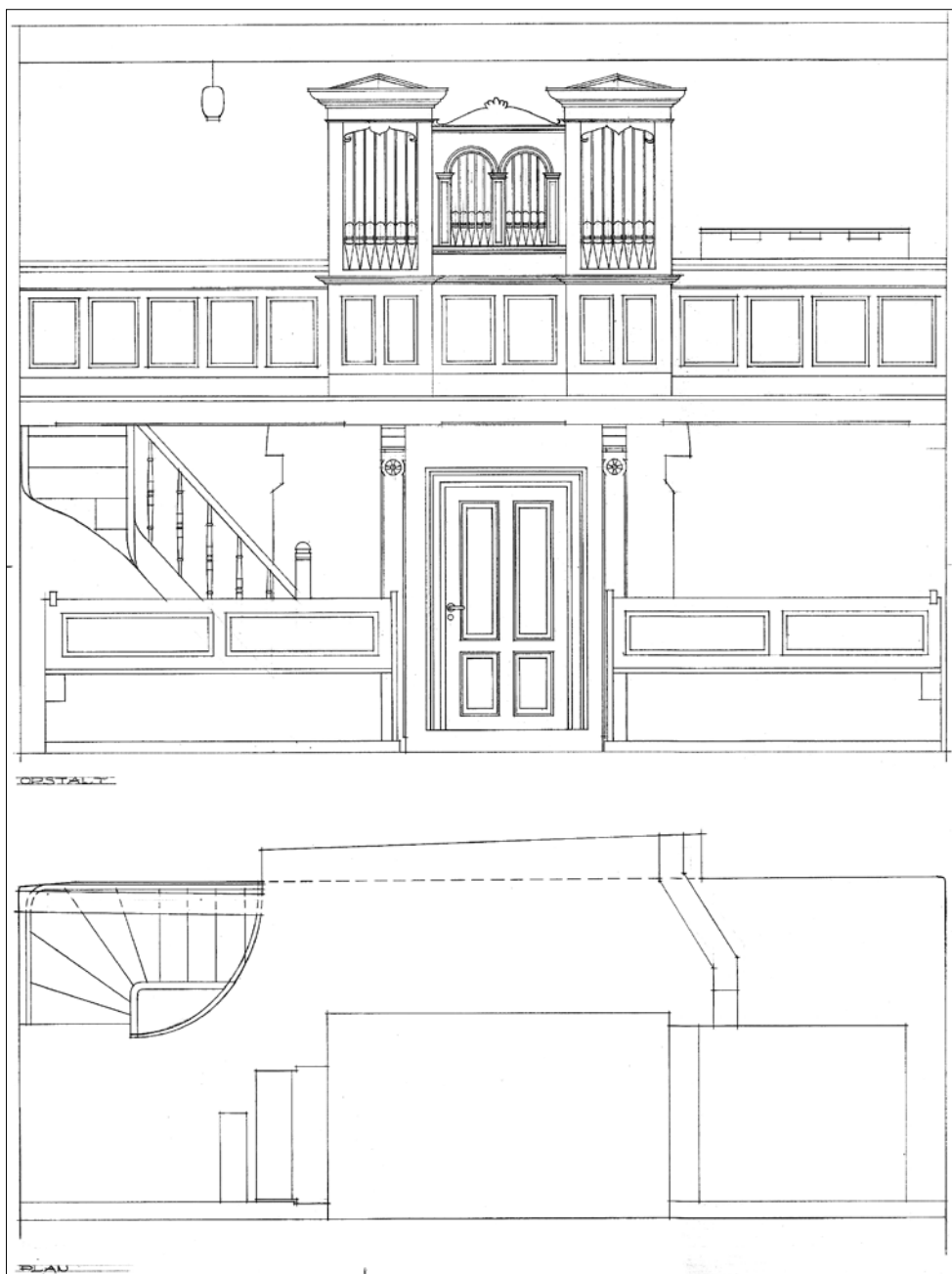

Fig. 40. †Orgel o. 1916 (s. 1764) og †pulpitur o. 1857 eller 1888 (s. 1762) Plan og opstalt. 1:50. Målt af Poul Hansen og Ib Lydholm 1967. – †Orgel um 1916 und †Orgelmpore um 1857/1888.

4', Tværflojtte 2', Sesquialtera II; svelle, tremulant. Pedal: Subbas 16', Gedakt 8'. Kopler: SV-HV, HV-P, SV-P. Facaden, der har prospektpiber af tinlegering og eg, er tegnet af Leopold Teschl og er udført af eg. I tårnrummet.

†Orgel (fig. 40), o. 1916, med tre stemmer, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen.⁵² Disposition: Bordun 16', Principal 8', Salicional 8'; oktavkoppel. Pneumatisk aktion og vindlade.⁵³ Facaden bemales o. 1917.¹⁵ På †pulpitur i ski-

bets vestende, med spillebord i orgelhusets søndre gavl.

*Orgel, 1971, med fire stemmer, bygget af Th. Frobenius & Sønner. Disposition: Rørfløjte 8', Principal 4', Gedaktfløjte 4', Spidsfløjte 2'. Tegnet af Poul Hansen & Ib Lydholm. I skibets nordvestre hjørne, med østvendt facade. Orglet står nu i koroverummet i Sejs-Svejbæk Kirke, Gjern Hrd., Aarhus Amt.⁵⁴

Salmenummertavler (jf. fig. 23, 39), antagelig identiske med de to tavler, der anbefalede anskaffet 1913-14.¹⁵ Arkitektonisk indramning i nybarok med svejftet topgavl, hvori Jesumonogram og spinkle korintiske søjler som indramning af skriffelt med hængetal af metal. Bemaling i mørkeblåt med detaljer i lyseblåt og lyst rødbrunt samt forgyldning. Ophængt på triumfvæggens nordside og på skibets nordvæg, vest for indgangen til våbenhuset.

Fig. 41. Præsterækketavle, skænket 1947 (s. 1765). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Pastorentafel*, 1947 gestiftet.

Fig. 42. Kirkeskib, betegnet »Pax«, skænket 1945 (s. 1766). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Kirchenschiff*, bezeichnet »Pax«, 1945 gestiftet.

†*Salmenummertavler*. Tre tavler er tidligst omtalt 1906.¹⁵ En af disse er antagelig identisk med en enkel tavle med halvrund overkant, der ses på fig. 38, placeret i skibets nordøsthjørne ved triumfvæggen. Sortstafferet og beregnet til påskrift med kridt.

Præsterækketavle (fig. 41). En ny tavle skænktes 1947 af Søren Madsen og hustru fra Dollerup; udført af billedskærer Petersen fra Holstebro og malet af Karl Petersen, ligeledes Holstebro.¹⁵ Tavlen har skriffelt, indrammet af slanke joniske søjler på postamenter med dukatmønster, svarende til alterbordspanelerne. Topstykke med trekantgavl og svejfede sidevinger, smykket med kuglespir. Staffering i gråt, blåligt og rødligt samt sort og gulligrunt; søjleskafterne er marmorerede, mens skriffelterne har hvidlig skriveskrift på sort grund. Stafferingen fornyedes o. 1997 i forbindelse med en samlet farvesætning af det indre, bestemt af Bodil Kaalunds dekorationer. På nordvæggen.

†*Præsterækketavle*. Skænket 1912 af stamhuset Avsumgård.¹⁵

Relieffer, 1989, udført af Poul Hofmeister, Hjørring. Fire tavler af træ og metal, 68×40 cm, med motiver, der illustrerer kirkeårets højtid, hhv. jul, langfredag, påskedag og pinsedag. Ophængt på sydvæggen.

Belysning. Kirken har tre ensartede *lysekroner*, ophængt i skibet; heraf er de to (nr. 1-2) fra 1900-tal-

Fig. 43. Klokke nr. 1, o. 1300 (s. 1767). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Glocke Nr. 1, um 1300.*

lets første halvdel, mens en tredje (nr. 3), anskaffedes i forbindelse med hovedrestaureringen 1967–71. Alle har 2×6 arme, samt øverst prydarmer. Knoppen er formet som en pinjekogle. I våbenhuset hænger en pendel, en såkaldt 'Fibonacci-lampe', tegnet af Sofus Frandsen og udført af firmaet Fog & Mørup; anskaffet ligeledes ved hovedrestaureringen.

Lampetter, 1958, af Knud Eibye.¹⁵ Toarmede lampetter er opsat i koret og ved prædikestolen. En trearmet lampet findes i våbenhuset.

Kirkeskib (fig. 42), betegnet »Pax«, skænket 1945 af Søren Madsen og hustru fra Dollerup og indkøbt i Randers.⁵⁵ Skibet, en tremastet fregat, er grønstafferet under vandlinjen og sort og hvid ovenover. Oprindelig ophængt midt i skibet, men

i forbindelse med hovedrestaurationen 1967-71 og anskaffelsen af lysekrone nr. 3 flyttet til kirken nordside.¹⁵

†*Ligbåre*, omtalt 1683.¹⁶

Klokker. 1) (Fig. 43), o. 1300, tværmål 71 cm. Klokken, der er af tidlig gotisk form, er tilskrevet samme mester, som udførte den store klokke i Skt. Petri Kirke i Lund.⁵⁶ Begge klokker bærer et karakteristisk støbermærke, dannet af vokstråde, der er oprullet i spiraler i korsform. Mærket ses både i Måbjerg og Lund placeret over for hinanden på klokkelegemets nord- og sydside. Et profilkantet bånd, dog indskriftløst, ses både på halsen og nederst på legemet. Ophængt i slyngbom af eg, istandsat og omhængt 1988 i forbindelse med anskaffelsen af klokke nr. 2.

Klokken, der tidligst er registreret 1683,¹⁶ omtaltes 1791 som så brøstfældig, at der ikke skulle betales for ringning ved begravelser.³⁸ Klokken var tidligere ophængt i en vuggebom, fornyet 1936 af August Nielsen, Roslev i forbindelse med en istandsættelse; indtil 1988 placeret i glamhul i tårnets nordside.

2) (Fig. 44), 1988, udført af Petit & Fritsen. Tværmål 107 cm. Indskrift i reliefversaler øverst på klokkelegemet med skriftsted fra Luk. 14,17: »Kom! For nu er det rede«. Ophængt i slyngbom. Automatisk kimeanlæg er installeret 1993.

GRAVMINDER

Som fastslået 1767 fandtes hverken epitafier, indskrifter, ligsten eller åbne begravelser i kirken.¹⁷ Dog registreredes på kirkegården følgende:

†*Gravsten*, o. 1748, over Niels Pedersen Quistgaard i Lille Tradsberg, †1748.⁵⁷

Kirkegårdsmonumenter. *Bauta*, o. 1887, over Andreas Krog, * i Hjerm 27. juni 1815, † i Store Døes 27. marts 1887; endvidere over Gustav Krog, vel en søn af ovennævnte, *1875, †1963. Jf. bibel (s. 1754).

Af grå, storkornet granit med polering, 71×47 cm. Indskrift i antikva, udfyldt med hvidt. Placering på kirkegårdens søndre del, ud for koret.

Støbejernskors. På kirkegårdens østlige del er opstillet fire ensartede støbejernskors (fig. 45), ud-

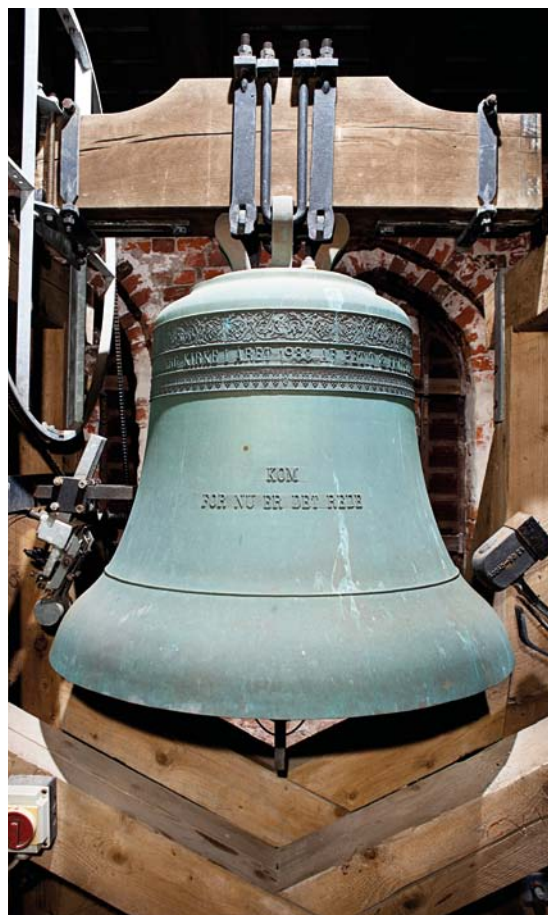

Fig. 44. Klokke nr. 2, 1988 (s. 1767). Foto Arnold Mikkelson 2011. – *Glocke Nr. 2, 1988*.

ført i gennembrudt arbejde,⁵⁸ for medlemmer af familien Seiberg (Sejbjerg). Højde uden sokkel ca. 74 cm. Indskrifter i reliefantikva. Korsene, der formentlig er samtidige, dvs. o. 1881, svarende til det senest angivne årstal, er sat over følgende, her anført efter dødsår:

1) Laust Andersen Seiberg, * i Asp 1762, † i Sønderlund i Måbjerg 20. marts 1851. 2) Maren Madsen Seiberg, *17. juli 1832, †1. aug. 1864. 3) Mette Lauritsen Seiberg, * i Fousing 12. aug. 1806, † i Måbjerg 4. marts 1879. 4) Anders Lauritsen Seiberg, * i Fousing 24. aug. 1811, † i Måbjerg 19. juni 1881.

†*Støbejernskors*. Seks kors, hhv. fra 1849, 1852, 1858 (to eksemplarer), 1870 og 1875, er endnu omtalt i nyere tid.⁵⁹

Fig. 45. Støbejernskors, antagelig opsat o. 1881, for fire medlemmer af familien Seibjerg i Måbjerg (s. 1767). Foto Arnold Mikkelsen 2011. – *Gusseiserne Kreuze, vermutlich um 1881 errichtet, für vier Mitglieder der Familie Seibjerg in Måbjerg.*

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ringkøbing Amt i almindelighed henvises til s. 54 f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 56 f. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1862 ff. (*Synsprot.*).

Lokalhistorisk Arkiv, Hølstebro Museum. Gravminde-registrant med rapport vedr. bevaringsværdige monumenter på kirkegården.

LAVib. Landsbykirkernes regnskaber. Måbjerg Kirkes regnskaber 1683-1717 (C-KRB-284); *Provsteark.* Gejstlig skifteprot. for Hjerm Herred 1682-1750 (C 39F-2, vedr. 25. feb. 1685); *Pastoratsark.* Liber Daticus; *Menighedsrådsark.* Menighedsrådets forhandlingsprot. 1903-94 (M-19 310-1); Synsprotokol 1926-86 (*Synsprot.*) (M-19 310-5); *Viborg landstings skøde- og panteprot.* 1711-17, vedr. 22. juni 1713 (B24-672); 1717-20, vedr. 29. juni 1718 (B24-674); 1737-45, vedr. 4. maj 1740 (B24-684); Skodborg-Vandfuld Herreders Skøde- og Panteprot. 1799-1808, vedr. 19. nov. 1801 og 14. okt. 1802 (B77b - SP 4); *Godsark.* Avsumgård. Dok. tiender vedkommende 1758-1913 (G 418-32).

NM. Håndskrifter. F. Uldall, *Om de danske Landsbykirker*, II, 1880/1896, 15-86 (*Uldall 1880/1896*). *Notebøger.* Abildgaard, VIII, 162 (*Abildgaard*). *Indberetninger.* J. B. Løffler 1879 (bygning, inventar og gravminder, *Løffler 1879*); Eigil Rothe 1901 (†kalkmalerier); Niels J. Termansen 1909 (altertavle); Niels J. Termansen 1914 (prædikestol); E. B. Rosing Holm 1967 (historisk inventar); Olaf Hellvik 1969 (†kalkmalerier); Helga og Bent Exner 1969 (alterkalk); E. B. Rosing Holm 1969 og 1972 (altertavle, alterskranke og prædikestol); E. B. Rosing Holm 1989 (*altermaleri).

Tegninger. *NM.* Usigneret udateret (skitse af døbefont); F. Uldall udateret (monolitoverligger, sokler); J. B. Løffler 1879 (billedkvader); E. Fleischer 1891 (plan, facader); Niels J. Termansen udateret (antagelig 1908/09, kalke af altertavleindskrift); Poul Hansen og Ib Lydholm 1967 (plan, snit, kopier); E. B. Rosing Holm 1974 (altertavle, kalke); Søren Andersen Arkitekter A/S 2003 (våbenhus); samme 2004 (situationsplaner); Th. Frobenius & Sønner 2007 (orgel). *Danmarks Kunstbibliotek.* Kunstakademiets Bygningskole, Holger Sørensen 1935 (situationsplan, plan, snit og facader). *Poulsen & Partnere, Thisted.* Poul Hansen og Ib Lyd-

holm 1967-72 (situationsplan, lighus, plan, snit, orgel, pulpitur, bænk, vindue og skab); samme 1987 (tårn og klokkestol).

Litteratur. L. Ch.Th. Frølund, *Maabjerg Sogn før og nu*, udg. A. Kr. Kjeldahl, Skjern 1962 (1875) (*Frølund 1875 (1962)*); John Gunfred Sørensen, *Beskrivelse af Måbjerg Kirkehistorie*, udg. af Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune 1984 (*Beskrivelse af Måbjerg 1984*). Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagværk over Måbjerg Kirke, Ringkøbing Amt*, NNU rapport nr. 76, Nationalmuseet 2013 (*Hylleberg Eriksen 2013*).

Historisk indledning ved Mogens Kragssig Jensen og Birgitte Bøggild Johannsen, bygningsbeskrivelse ved Anders C. Christensen, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Birgitte Bøggild Johannsen, heraf dog orgler ved Ole Beuchert Olesen. Tysk oversættelse ved Mirjam Gebauer. Korrektur ved Jørgen Lethan. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet 2013.

¹ *DiplDan* 2, II, nr. 223 (6. febr. 1274).

² *Oldemoder* 113.

³ *Repert* II, nr. 8303 (uvis dag 1496).

⁴ *Kronens Skøder* III, 51.

⁵ LAVib. *Godsark*. Avsumgård. Dok. tiender vedkommende 1758-1913 (G 418-32).

⁶ *DaKirkelove* 1, 209 (14. maj 1542). På dette tidspunkt henlagdes kongens tredjepart af kirkens tiende til skolemesteren i Holstebro.

⁷ *Frølund 1875 (1962)* 19 anfører dog tidsrummet som 1803-18.

⁸ J. Aldal, *Holstebros Historie gennem Tiderne*, Holstebro 1939, 67 f.

⁹ En tidsfæstelse af fundene fremgår ikke af omtalen, jf. *HoMuÅr* 1989, 43.

¹⁰ *DaStedn* 157.

¹¹ LAVib. *Ribe bispeark*. Præsteindb. til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4-775); Evald Tang Kristensen, *Sagn fra Jylland*, Kbh. 1880, 68; Tang Kristensen, *Danske Sagn* III, 150 (nr. 774-75). Jomfruernes grav tillige med en nedgravet skat lokaliseredes dog også til både Mejrup og Møborg.

¹² *Løffler* 1879.

¹³ Jf. *Frølund 1875 (1962)* 15.

¹⁴ LAVib. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1807-10 (C 4-708).

¹⁵ *Synsprot*.

¹⁶ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk*. Rgsk. 1683-1717 (C-KRB-284).

¹⁷ LAVib. *Ribe bispeark*. Præsteindb. til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4-775).

¹⁸ *Beskrivelse af Måbjerg 1984* 15.

¹⁹ *Frølund 1875 (1962)* 22.

²⁰ Dette forudsatte dog, at skråkanten ikke befinder sig under terræn.

²¹ Hjørnesoklen under skibets NØ-hjørne er dog suppleret med en ekstra rille.

²² Figuren er omtalt i Jørgen Andersen, »Figurer på siden – om stående stenfigurer er blevet anbragt liggende«, *ico* 4, 1975 39.

²³ Elna Møller & Olaf Olsen, »Danske trækirker«, *NM Arb* 1961 45-48.

²⁴ Stenstørrelse: 26×12-13×6-7 cm.

²⁵ Endnu 1890 syntes skibets oprindelige hjørnesokkel mod syd at sidde under vestforlængelsen (jf. fig. 8).

Fig. 46. Korets nordside set fra nordøst (s. 1733). Foto Anders C. Christensen 2013. – *Nordseite des Chores*.

- ²⁶ Stenstørrelse: 29×13×8 cm.
- ²⁷ Krystallisering af salte havde gennem længere tid nedbrudt stenenes overflade.
- ²⁸ Nicher i våbenhuse ses også i f.eks Assens Vor Frue (DK Odense, 2480).
- ²⁹ Type a, jf. DK Svendborg 47.
- ³⁰ Ved denne lejlighed brugtes bl.a. mursten fra Haderup Kirke. LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1683-1717 (C-KRB-284).
- ³¹ *Frolund 1875 (1962)* 17. Lynnedslaget er også nævnt i præsteindb. 1766-69, hvor hændelsen dog er henført til omtrent 30 år senere, idet der her er sket en sammenblanding med branden i Holstebro 1733 (jf. s. 162). Skaderne er opgjort til en 'revne' i tårnet. Det fremhæves desuden, at lynet ved samme lejlighed slog ned i Fovsing Kirkes tårn samt i Hjerm Kirkes præstegård, der som følge heraf delvist nedbrændte. LAVib. *Ribe bispeark.* Præsteindb. til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4-775).
- ³² LAVib. *Ribe bispeark.* Rgsk. 1699-1720 (C 4-194).
- ³³ LAVib. *Ribe bispeark.* Visitatsprot. 1809-30 (C 4-846).
- ³⁴ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1811-1815 (C 4-709).
- ³⁵ LAVib. *Provsteark.* Synsprot. 1812-35 (C 39-H1).
- ³⁶ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1856-72 (C 40C-7).
- ³⁷ *Synsprot.* 1918 nedlagdes et dokument og nogle mønter i korgulvet. Heraf fremgik, at kirkens hovedrestaurering var gennemført 'under den store verdenskrig', da det halve Danmark led af den spanske syge, mens 'kæltringe og slyngler sad til højbords, og småfolk knapt havde smør til det tørre brød'. Dokumentet, der gen fandtes i forbindelse med hoveddistandsættelsen 1967-71, var underskrevet af de medvirkende håndværkere.
- ³⁸ NM. *Korr.ark.*
- ³⁹ *Hylleberg Eriksen 2013.* Alle daterede boreprøver er udtaget i tommer, der har bevaret splintved, eller som baseret på iagttagelser under prøveudtagningen kun mangler splintved. Ni prøver er udtaget fra koret, heraf kunne syv dateres. Den yngste bevarede årring er dateret 1406 (prøvenr. 71030029), hvortil skal lægges otte splintår; dette giver en datering på ca. 1413.
- ⁴⁰ *Beskrivelse af Måbjerg 1984* 19.
- ⁴¹ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirkesyn 1788-92 (C 4-190).
- ⁴² F. Elle Jensen, »Kirke- og kulturhistoriske smaa ting fra ældre tid«, *Ha.Årb* 1959, 129.
- ⁴³ *DaAtlas* 761.
- ⁴⁴ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1683-1717 (C-KRB-284); *Ribe bispeark.* Rgsk. 1699-1720 (C 4-194).
- ⁴⁵ Ægteparret blev 1907 svigerforældre til forfatteren Jeppe Aakjær. Maren Krog havde selv i december 1896 modtaget biblen som gave fra Mrs. Jensen, Brooklyn, New York.
- ⁴⁶ J. Jens Ingvordsen, »Det gamle vievandskar i Måbjerg Kirkes våbenhus«, *Ha.Årb* 1990, 137-45.
- ⁴⁷ Jf. *Bibelen*, med illustrationer af Bodil Kaalund, 2. udg., Kbh. 1993 (1992), 40.
- ⁴⁸ *Bibelen* (note 47), 1925.
- ⁴⁹ *Bibelen* (note 47), 1849.
- ⁵⁰ For motivet, der bl.a. ses på orgelpulpituret i Odby Kirke (Refs Hrd., Thisted Amt, 1990), jf. Benny Aros, »Der skyder en kvist«, i Jan Garff (red.), *Kaalunds kirker*, Viborg 2000, 22 f.
- ⁵¹ *Bibelen* (note 47), 975.
- ⁵² Marinus Sørensen, *Horsens Orgelbyggeri*, Horsens 1923. Orglet har opusnummer 160 i værkfortegnelsen.
- ⁵³ Dispositionen er optegnet 1965 af organist Edwin Nielsen.
- ⁵⁴ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.
- ⁵⁵ *Synsprot.* Jf. også Gunnar Rønn og Jens Krogh, *Kirkeskibe i Ringkjøbing Amt*, Ringkjøbing 1992, 55.
- ⁵⁶ Uldall, *Kirkeklokker* 17 f.
- ⁵⁷ LAVib. *Ribe bispeark.* Præsteindb. til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4-775); Erh. Quistgaard, »Gamle Ligsten paa Holstebro Kirkegaard i Aaret 1767«, *Ha.Årb* 1932, 5.
- ⁵⁸ Faye, *Støbejernskors* 132 (nr. 304).
- ⁵⁹ Faye, *Støbejernskors* 119 (nr. 261), 113 (nr. 233), 132 (nr. 303).

DIE KIRCHE VON MÅBJERG

Die Kirche liegt auf einer niedrigen Erhebung an der nördlichen Einfallsstraße nach Holstebro. Deren Erweiterung seit den 1970er Jahren hat dazu geführt, dass gegen Norden nunmehr nur offenes Land liegt. Die alten Grenzen des Friedhofes sind bewahrt mit Ausnahme von denen gegen Süden, wo eine Erweiterung in den Jahren 1992-93 das Areal verdoppelte. Die Eingrenzung besteht von alters her aus Steindeichen, die im älteren Teil ein-

seitig mit grasverkleideten Rückseiten versehen sind. 1875 lag ein Armenhaus am östlichen Deich.

Die Kirche besteht aus einem romanischen Chor und Schiff, welches noch in romanischer Zeit um ungefähr fünf Meter verlängert wurde. Im späten Mittelalter wurden der Turm im Westen und die Vorhalle an der Nordseite des Schiffes angebaut. Die gleichhohen romanischen Gebäudeabschnitte wurden aus gut getrimmten

Quadern in gleichen, durchlaufenden Schichten erbaut und erheben sich über einem attisch profilierten Sockel. Die Ausformung des Profils ist unterschiedlich zwischen Chor und Schiff, und da diese Gebäudeabschnitte nicht miteinander in Verband stehen, kann das Gebäude in Etappen errichtet worden sein, wobei der Chor zuerst errichtet wurde (Abb. 13, 46). In die Nordseite des Chores sind Bildquader eingemauert, welche eine liegende, vermutlich gekrönte Figur in einer Robe darstellen, mit welcher in älterer Zeit Sagen und Legenden verbunden wurden (Abb. 11-12). Die ursprünglichen Eingänge in das Westende des Schiffes bestehen wie die Mehrzahl der romanischen Kirchentüren der Umgebung (z. B. Fabjerg, S. 1093 und Mejrup, S. 1779) aus Quaderecksteinen, die von einem monolithischen Sturz mit geraden Kanten bedeckt werden. Von den ursprünglichen Fenstern werden noch zwei verwendet, die sich an der Nordseite des Schiffes befinden, während zwei an der Nord- und Ostseite des Chores jetzt verblendet sind. Die rundbogigen Fensterstürze und die gut getrimmten Fensterbanksteine sind meist zusammengesetzt.

Im Inneren ist das Schiff mit einer flachen Balkendecke versehen, während der Chor über ein später hinzugefügtes Gewölbe verfügt. Die verputzte und weiß getünchte Rückseite der Langmauern besteht aus rohen Feldsteinen, während das Mauerwerk der Triumphmauer über dem quadergesetzten Chorbogen aus grob getrimmten Quadern besteht. Gleiches gilt für die nach We-

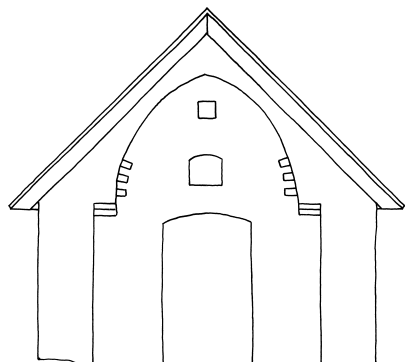

Fig. 47. Våbenhusets nordgavl (s. 1741). 1:100. Målt af Søren Andersen Arkitekt 2003, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2013. – Nordgiebel des Vorhalles.

sten gewendete Mauer des Dreieckgiebels zwischen Chor und Schiff, was die Vermutung verstärkt, dass der Chor eine Zeitlang alleine stand.

Die Westverlängerung des Schiffes, die wie dessen übrigen Teile aus Quadern bestehen, zeigt sich in ihrem Äußeren in dem abweichenden Sockel, einer Schrägkante.

Um 1500 herum wurden bedeutende Arbeiten an der Kirche ausgeführt, deren Schiff ein neues Giebeldreieck aus Ziegel erhielt, welches mit Zahnfries unter dem kreuzförmigen Guckloch bereichert wurde. Chorgewölbe, Turm und Vorhalle wurden kurze Zeit später hinzugefügt.

Der weiß getünchte und ungefähr quadratische Turm am Westende des Schiffes hat jetzt ein Pyramidendach, welches zwischen 1766 und 1862 angebracht wurde. Der Turm war ursprünglich mit einem Satteldach versehen, welches 1700 durch Blitzschlag beschädigt wurde. Der Anbau wurde mit Ziegelsteinen ausgeführt, in dessen Rückmauern einzelne wiederverwendete Quader eingesprenkelt sind. Als Folge von Wettereinwirkungen wurde er gegen Süden und Westen stark umgebaut. Der Turmraum verfügt über ein Kreuzrippengewölbe und öffnet sich zum Schiff durch eine spitzbogige Arkade mit Kämpfergesimsen in Widerlagerhöhe. Das auffälligste Kennzeichen des Turmes sind die spitzbogigen Hörlöcher, die wie andere Turmöffnungen der Umgebung (vgl. Mejrup, S. 1783) von einem gemauerten Mittelpfeiler geteilt werden (vgl. Abb. 8).

Die schmucke Vorhalle auf der Nordseite aus Ziegel steht auf einem Fundament von großen Feldsteinen und zeichnet sich teils durch die Verblendung der Fassaden und teils durch die inwendigen Nischen in den Flankenmauern aus. Beides findet sich in verschiedenen Ausformungen auch bei anderen Vorhallen der Umgebung, z. B. Nørre Nissum und Bøvling (S. 644, 826), und Asp, Navr und Vejrum (Nischen).

Das Chorgewölbe mit den halbsteinigen Ribben wurde vermutlich ungefähr zur gleichen Zeit wie die Anbauten eingebaut und ruht auf einfach gefalzten Eckpfeilern.

Die Wartung der Kirche ist mit Lakunen seit 1683 überliefert. Im ersten Teil des 18. Jahrhunderts wurde intensiv an Ausbesserungen der ver-

fallenen Kirche gearbeitet, wobei wie erwähnt insbesondere der Turm problematisch war. Im 19. Jahrhundert durchlief die Kirche mehrere Hauptinstandsetzungen, u.a. 1890, wo die äußere Schale der Kirche zu großen Teilen umgesetzt wurde und die Fenster der Südseite eingesetzt wurden. Die jüngsten Hauptrestaurierungen wurden 1967–71 und 1996 durchgeführt, wo man umfassende Feuchtigkeitsschäden ausbesserte.

Der mittelalterliche Dachstuhl aus Eichenholz des Chores, der dendrochronologisch auf um 1410–15 datiert wurde, ist bewahrt. Dahingegen ist der Dachstuhl des Schiffes zu einem großen Teil umgesetzt und ausgewechselt worden. Die Dachstühle von Vorhalle und Turm sind hauptsächlich neuer und aus Kiefernholz.

Chor und Schiff stammen vermutlich von alters her, während die Ziegelverkleidung der Vorhalle erstmalig 1699 erwähnt wird.

†*Kalkgemälde.* Fragmente von Kalkgemälden aus dem späten Mittelalter und der Renaissance wurden 1901 und 1969 in Chor, Schiff und an den Wänden der Vorhalle nachgewiesen. Seither wurden sie allerdings ohne nähere Beschreibung übertüncht. Von besonderem Interesse scheint eine in ihrer Farbkraft recht lebendige Figurenausschmückung aus der Renaissance an den Wänden des Schiffes (vgl. Mejrup, S. 1796). Die Bemalung löste sich jedoch bei der Abdeckung. Außerdem gibt es eine dekorative Bemalung am Chorgewölbe und an der Altarwand, die vermutlich von ca. 1891 stammt.

Inventar. Nur zwei mittelalterliche Inventargegenstände der Kirche sind bewahrt. Am ältesten ist das romanische Taufbecken von einfacher Form (jedoch mit sekundärem Schaft), während die Glocke (Abb. 43) von um 1300 stammt. Sie ist mit einer Gießermarke versehen, die sich an der großen Glocke in der Sankt Petri Kirche in Lund wiederfindet und vermutlich auf denselben Meister zurückgeht.

Aus der Zeit nach der Reformation stammen die Altarleuchter (Abb. 29), datiert auf um 1550, während die Altartischpaneele, der Altar und die Kanzel erst nach 1600 angeschafft wurden (Abb.

24–26, 33–36). Die Kanzel wurde vermutlich von dem fleißigen Schreiner Kristen Spend aus Lemvig geliefert. Im Laufe des 18. Jahrhunderts prägten wechselnde Besitzer von Avsumgård die Einrichtung der Kirche. So ließ Jens Jermiin (†1742), der auch Gemeindepfarrer in der Kirche von Hjerm war, die Altartafel 1722 neu bemalen, ebenso wie er 1733 einen neuen Kelch und eine neue Patene stiftete (Abb. 27), da die älteren silbernen Geräte bei einem der zahlreichen Stadtbrände von Holstebro vom Feuer verzehrt worden waren (vgl. S. 162). Bei dem Meister handelte es sich um Villads Lauridsen Lund, der in Lemvig und Holstebro tätig war. Um 1775 stifteten Thomas Jermiin und Gattin, Karen Poulson, eine vornehme, mit den Wappenschilden und Initialen des Paares geschmückte Altarschranke (Abb. 30a–b).

Im Laufe des 19. und 20. Jahrhunderts bekam die Kirche mehrere neue Inventargegenstände, wovon eine Reihe von Privatleuten gestiftet wurden. Zu den neuen Gegenständen zählt das ehemalige Altargemälde (Abb. 25–26), von Otto Bache 1861, eine Taufschüssel (um 1864) sowie eine Bibel (1891, gestiftet 1903). Aus Anlass des Friedens nach dem Zweiten Weltkrieg wurden ein Siebenleuchter und ein Kirchenschiff hinzugefügt (vgl. Abb. 23 und 42), während die Kirche 1971 eine Oblatendose und eine Taufkanne erhielt, die beide von Bent Exner gefertigt wurden (Abb. 28, 31). Bei der Hauptrestaurierung 1971 wurde eine Orgel angeschafft, die jedoch 1978 durch ein neues Instrument ersetzt wurde (Abb. 39); bei der gleichen Gelegenheit wurde die ältere Orgelempore entfernt. 1988 wurde eine neue Glocke aufgehängt (Nr. 2), von Petit & Fritsen, Eijsbouts. 1997 gestaltete Bodil Kaalund eine figurative Ausschmückung der Arkadenfelder der Kanzel und der Gestühlgiebel (vgl. Abb. 23, 33–34, 37, 39). Zur gleichen Zeit wurde die Farbgebung des Interieurs mit den neuen Dekorationen harmonisiert.

Grabmale. Wie 1767 erwähnt, gab es weder Epitaphie, Inschriften, Leichensteine oder offene Begräbnisse in der Kirche. Im östlichen Teil des Friedhofes wurden vier gleichartige gusseiserne Kreuze für die Mitglieder der Familie Seiberg (Sejbjerg) aufgestellt (Abb. 44).